

การสนทนา การตัดสินที่เป็นธรรมและความแตกต่างหลากหลาย:
ว่าด้วยแนวคิดเรื่องความยุติธรรมของฌอง-ฟร็องซัวส์ เลียวทาร์ด*

Dialogues, Just judgement and heterogeneity:
On Jean-François Lyotard's notion of justice

พัชชล ดุรงค์กวิน¹

Phatchon Durongkawin

Oat_another@hotmail.com

Received: 10/01/64 Revise: 16/04/64 Accepted: 16/04/64

บทคัดย่อ

ฌอง-ฟร็องซัวส์ เลียวทาร์ด เสนอแนวคิดเรื่องความยุติธรรมเพื่อตอบโจทยความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในชุมชนทางการเมืองผ่านการสนทนากับฌอง-ลูปี เดโบต์ โดยชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งที่ไม่ลงรอยของความคิดเห็นและการตัดสินเชิงการเมืองของผู้คนซึ่งอยู่ในระเบียบทางภาษาที่ต่างกัน และทำให้เห็นว่าปัญหาความยุติธรรมนั้นไม่ใช่ปัญหาของทฤษฎีหรือสารัตถะแต่เป็นปัญหาของการตัดสินเชิงการเมืองที่เราจะต้องตัดสินอย่างเป็นธรรม โดยเราสามารถปรับปรุงมันให้เป็นธรรมมากขึ้นได้ผ่านการมีบทสนทนากับคนอื่น

คำสำคัญ: ความยุติธรรม; ความขัดแย้งที่ไม่ลงรอย; การตัดสินเชิงการเมือง

* ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์ – สังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2562

¹ นิสิตปริญญาโท ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

Jean-François Lyotard presents his notion of justice, through dialogue with Jean-Loup Thébaud, for maintaining heterogeneity of people as members of political community. He shows us that the 'differend' is the conflict which cannot be resolved because the difference of language-games. He argues that the problem of justice is neither the problem of theory nor essence of justice, but the problem of political judgments that we need to make it justly. And we can improve and adjust our judgments, to be more just, only through dialogues.

Keywords: Justice; Differend; Political Judgement

บทนำ

เมื่อมีใครถามเราว่าอะไรคือคุณค่าที่สำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนทางการเมืองและการมีชีวิตที่ดี ความยุติธรรมก็น่าจะเป็นหนึ่งในคำตอบแรกๆ ที่เราจะนึกถึง แต่เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วก็พบว่ามันไม่ต่างไปจากคุณค่าอื่นที่อาจเป็นคำตอบได้เช่นกัน นั่นคือ เราไม่อาจรู้หรือเข้าใจอะไรเกี่ยวกับคุณค่าเหล่านั้นได้อย่างถ่องแท้ และเราก็ไม่สามารถอธิบายหรือแจกแจงมันออกมาได้โดยปราศจากข้อโต้แย้ง รวมไปถึงในสังคมที่เราอาศัยอยู่นี้ก็ไม่ได้มีความหมายหรือความเข้าใจเพียงแบบเดียวอันเป็นที่ยอมรับกันสำหรับทุกคน ซึ่งนั่นก็ทำให้เราต้องมาพิจารณากับคำถามที่ว่า “เราจะเข้าใจความยุติธรรมอย่างไร”

คำถามข้างต้นนี้คือคำถามพื้นฐานที่เรามักจะนึกถาม บนฐานคิดที่ว่าความยุติธรรมนั้นถือเป็นคุณค่าสำคัญ (แม้ว่าจะยังไม่มี ความหมายหรือคำนิยามที่ทุกคนยอมรับตรงกันก็ตาม) ต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนทางการเมือง ซึ่งแน่นอนว่าก็เป็นพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย (heterogeneity) ของสมาชิกในแง่มุมต่างๆ

เช่น ภาษา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ฯลฯ และเมื่อผู้คนที่แตกต่างกันจะต้องอยู่รวมและแบ่งปันพื้นที่สาธารณะนี้ซึ่งกันและกันแล้ว นั่นก็ทำให้เราจะต้องพยายามค้นคว้าหาความหมาย ความเข้าใจด้วยคุณค่านี้ และนำมาออกแบบหรือปรับใช้กับชุมชนที่เราอาศัยอยู่ เพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง เช่น ชีวิตที่ดี การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นต้น

ตลอดเวลาที่ผ่านมามีความพยายามของทั้งนักคิดและนักทฤษฎีมากมายที่จะตอบคำถามและนำเสนอความคิดหรือทฤษฎีต่างๆ ตลอดจนการนิยามหรือตีกรอบเพื่อให้คุณค่านี้อันเป็นสิ่งที่สามารถเข้าใจได้ อย่างเช่น ตั้งแต่ยุคกรีกในงาน Republic ของเพลโตที่พยายามจะทำความเข้าใจความยุติธรรมในฐานะของสิ่งที่ *เป็น* (being) และสาระัตถะ (essence) ไปมาจนถึงงานร่วมสมัยของจอห์น รอลส์ อย่าง A Theory of Justice ที่ได้นิยามความยุติธรรมไว้ในฐานะความเที่ยงธรรม (fairness) เป็นต้น แต่สิ่งที่เราพบเห็นได้โดยทั่วไปก็คือ สิ่งเหล่านั้นส่วนใหญ่แล้วก็มักจะมาในลักษณะคำอธิบายที่บอกกับเราว่าสิ่งที่เรียกว่าความยุติธรรมนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร จะทำความเข้าใจได้อย่างไรบนฐานของอะไร จะต้องมีการอธิบายหรือหลักเกณฑ์ที่ใช้กำกับกับการปฏิบัติอย่างไร โดยคำอธิบายแต่ละชุดก็มีการให้เหตุผลสนับสนุน (justification) เป็นของตัวเอง ส่วนเราในฐานะผู้รับรู้ข้อเสนอและการให้เหตุผลสนับสนุนเหล่านั้น ก็จะต้องคิดไตร่ตรองแล้วตัดสินใจว่ามันเป็นอย่างไรมีความสมเหตุสมผล (validity) มากน้อยเพียงใด น่าเชื่อถือหรือไม่ และเมื่อพิจารณาอย่างดีแล้วเราจึงตัดสินใจเลือกรับเอาคำอธิบายชุดหนึ่งมาเป็นกรอบหรือแนวทางในการปฏิบัติของตนเองในชีวิตประจำวัน และรวมไปถึงใช้ออกแบบกลไกหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราอาศัยอยู่ด้วย

แต่คำถามก็คือ มันเรียบง่ายอย่างนั้นจริงหรือ กล่าวคือ ถ้าหากเราเป็นนักคิดเราก็ก็น่าจะใช้เวลาคิดใคร่ครวญไตร่ตรองถึงความยุติธรรมให้มากพอ เมื่อถึงจุดหนึ่งที่มีความคิดของเรามีเหตุผลสนับสนุนมากพอแล้วก็นำเสนอมันออกไป ซึ่งแน่นอนว่ามันก็

จะเกิดการโต้แย้งถกเถียงตามมา และข้อเสนอที่มีน้ำหนักหรือความน่าเชื่อถือน้อยกว่าก็ถูกตีตกหรือล้มไป แล้วในท้ายที่สุดเราก็จะพบสิ่งที่ว่าจากกล่าวได้ว่าเป็นความรู้ว่าด้วยความยุติธรรม หรือถ้าหากเราเป็นคนธรรมดา ไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เราก็เพียงปล่อยให้มันเป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญในการถกเถียงจนได้ข้อสรุป และดำเนินชีวิตของตัวเองไปภายใต้กรอบของกฎหมายและโครงสร้างทางสังคมที่มี ซึ่งเป็นผลผลิตจากการนำข้อสรุปเหล่านั้นไปปรับประยุกต์ใช้ ซึ่งเราก็เพียงเรียนรู้ ปรับตัวและปฏิบัติตามเท่านั้น

หากจะตั้งคำถามเพิ่มเติมขึ้นไปอีก มันก็มีคำถามที่ว่า ทำไมการทำความเข้าใจความยุติธรรมจึงดูมีลักษณะที่เฉพาะเจาะจง กล่าวคือ ทำไมจึงมีบุคคลแค่เพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่ดูราวกับว่ามีบทบาทสำคัญ มีความคิดเห็นที่ถูกต้องและทรงพลังมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ในการพูดถึงเรื่องนี้ ยกตัวอย่างเช่น นักทฤษฎี นักกฎหมาย นักการเมือง ตุลาการ ฯลฯ มากไปกว่านั้น พวกเขายังเป็นผู้ที่มีส่วนในการกำหนดหลักเกณฑ์ในทางปฏิบัติและการตัดสินข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล หรือที่เราเรียกว่ากระบวนการยุติธรรม ขณะที่คนธรรมดาก็ทำได้เพียงแค่ปฏิบัติตามกลไกต่างๆ ที่มีอยู่

แน่นอนว่าคำตอบก็คือ มันไม่ได้เรียบง่ายและย่อมไม่ใช่เรื่องง่ายด้วย ในการทำความเข้าใจความยุติธรรมและการแก้ปัญหาความยุติธรรมที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบัน โดยในบทความนี้ ผู้เขียนจะสำรวจประเด็นปัญหาเรื่องการตัดสินในการทำความเข้าใจความยุติธรรม และนำเสนอแนวคิดเรื่องความยุติธรรมของฌอง-ฟร็องซัวส์ เลียวทาร์ด (Jean-François Lyotard) ที่ได้นำเสนอไว้ในงาน *Just Gaming* ในฐานะแนวทางที่เป็นไปได้ในการทำความเข้าใจความยุติธรรมซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาที่กล่าวถึงได้

ปัญหาในการทำความเข้าใจความยุติธรรม

เมื่อพูดถึงการศึกษาในประเด็นความยุติธรรมเราก็จะพบว่า มีทฤษฎีต่างๆ จากนักคิดมากมายให้เราได้ศึกษา ซึ่งแต่ละทฤษฎีนั้นก็มีความคิดและการให้เหตุผลสนับสนุนของตัวเอง เราในฐานะผู้ศึกษาทฤษฎีเหล่านั้นก็ต้องพยายามทำความเข้าใจฐานคิดและการอ้างเหตุผลของทฤษฎีนั้นๆ ซึ่งเราจะเห็นด้วยหรือไม่อย่างไรก็เป็นสิ่งที่จะต้องโต้แย้งถกเถียงกันต่อไปหลังจากได้ทำความเข้าใจแล้ว

หากเราไม่นับเรื่องที่ว่ากระบวนการเหล่านี้โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญหรือเป็นเรื่องเฉพาะของผู้ที่มีความสนใจในประเด็นนี้ แล้วมาพิจารณาแคในฐานะมนุษย์คนหนึ่งซึ่งได้รับรู้ทฤษฎีและคำอธิบายต่าง ๆ ตลอดจนการถกเถียงที่ตามมาว่าคนๆ นั้นจะมีการตัดสินทฤษฎีหรือข้อเสนอเหล่านั้นว่าอย่างไร เขาจะยอมรับและปฏิบัติตามทฤษฎีใด เราก็จะพบว่านี่คือปัญหาเรื่องการตัดสิน (judgment) ในความหมายที่ว่า เราจะตัดสินสิ่งที่เรารับรู้มาอย่างไร ทฤษฎีหรือคำอธิบายชุดใดมีน้ำหนักหรือน่าเชื่อถือมากกว่ากัน แล้วเราควรจะยอมรับคำอธิบายชุดใดบนฐานหรือเหตุผลอะไร ซึ่งก็แน่นอนว่าเมื่อยอมรับคำอธิบายใดคำอธิบายหนึ่งแล้วก็ย่อมส่งผลถึงแนวทางที่คอยกำกับการดำเนินชีวิตและทางเลือกในการปฏิบัติตัวของเราในสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนความรู้สึกและแนวโน้มที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับต่อเหตุการณ์ต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เมื่อเป็นปัญหาของการตัดสินแล้ว สิ่งที่จะต้องพิจารณาต่อมาก็คือเกณฑ์การตัดสิน (criteria) ที่เราใช้ ซึ่งก็สามารถมองได้ว่าแต่ละบุคคลนั้นย่อมมีหลักเกณฑ์ของตัวเองที่แตกต่างกันได้มากมาย เช่น ความสมเหตุสมผลในการอ้างเหตุผลของแต่ละทฤษฎี ความเข้ากันหรือไปกันได้กับความเชื่อเดิม การไม่ขัดต่อแบบแผนวิถีปฏิบัติที่กระทำสืบเนื่องกันมา ประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับจากการนำทฤษฎีเหล่านั้นไปปรับใช้ บุคลิกและภาษาของผู้นำเสนอ ฯลฯ แน่นอนว่าเมื่อเราพูดถึงการยอมรับหรือไม่ยอมรับ

ทฤษฎีหรือคำอธิบายหนึ่งๆ ในบริบทของการศึกษาหรือเชิงวิชาการ เกณฑ์การตัดสิน บางชุดอาจจะไม่ใช่หลักเกณฑ์ที่ดีหรือไม่สามารถใช้ได้เลยเสียด้วยซ้ำ เช่น เกณฑ์ลักษณะเฉพาะของตัวบุคคลผู้นำเสนอ เป็นต้น แต่ในส่วนนี้ ผู้เขียนต้องการพูดถึงในบริบทของการรับรู้ที่เกิดขึ้นในลักษณะทั่วไป ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องใช้หลักเกณฑ์ในเชิงวิชาการเพียงอย่างเดียว เพราะฉะนั้น ในแง่นี้ ผู้เขียนจึงจะไม่รับเอาไว้ก่อน (presuppose) ว่ามีหลักเกณฑ์ที่ดีหรือไม่ดี หากแต่จะตั้งต้นด้วยสมมุติฐานที่ว่า มีหลักเกณฑ์อยู่มากมายหลายชุดซึ่งสมาชิกของชุมชนทางการเมืองต่างไม่เหมือนกัน และไม่มีชุดใดที่ดีกว่าชุดอื่น

อย่างไรก็ดี การที่ความยุติธรรมจะถูกเข้าใจไปอย่างอัตวิสัย (subjective) และเชิงสัมพัทธ์ (relative) เพราะแต่ละบุคคลต่างคนต่างมีเกณฑ์การตัดสินและความเข้าใจต่อความยุติธรรมในแบบของตนเองชนิดที่ไม่จำเป็นต้องสนใจคนอื่นนั้น ก็คงไม่ใช่สิ่งที่เราแสวงหาหรือปรารถนาให้ชุมชนทางการเมืองของเราเป็นหรือดำเนินไป เพราะถ้าหากเป็นเช่นนั้นแล้ว มันก็คงเป็นเรื่องยากที่ข้อพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะจบลงได้โดยที่แต่ละฝ่ายต่างก็พึงพอใจ และการอยู่ร่วมกัน การแบ่งปันพื้นที่สาธารณะซึ่งกันและกัน เพื่อตอบโจทย์หรือบรรลุปเป้าหมายของชุมชนทางการเมืองก็อาจเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

นี่จึงเป็นทางแพร่ง (dilemma) ของปัญหาประการแรก ที่ทางหนึ่ง หากเราต้องการให้สมาชิกทุกคนยอมรับทฤษฎีหรือคำอธิบายเดียวกัน เพื่อให้การตกลงและออกแบบชุมชนทางการเมืองร่วมกันเป็นไปได้ นั่นก็หมายความว่าเราก็จะต้องให้ทุกคนใช้เกณฑ์การตัดสินชุดเดียวกันด้วย แต่ถ้าหากทำเช่นนั้นแล้ว ความแตกต่างหลากหลายของทัศนะ จุดยืนทางการเมือง ตลอดจนความเข้าใจและการตัดสินที่มีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับเงื่อนไขชีวิตของสมาชิกแต่ละคนก็อาจถูกกลดทอนลงไปสู่ความเหมือน (sameness) จนอาจเหลือเพียงอัตลักษณ์เดียว

แต่ในอีกทางหนึ่ง หากเราต้องการรักษาความแตกต่างหลากหลายเอาไว้ เพราะเชื่อว่ามันเป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งแสดงถึงชีวิตของสมาชิกของชุมชนทางการเมืองแต่ละคน และพวกเขาจะสามารถที่จะคิดและเข้าใจคุณค่านี้ได้จากจุดยืนและเงื่อนไขชีวิตของตัวเอง ไม่ควรที่จะมีคำอธิบายหรือหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องหนึ่งเดียวที่ถูกบังคับให้เชื่อ แต่ถ้าเช่นนั้นแล้ว มันจะเป็นไปได้อย่างไรที่ผู้คนซึ่งแตกต่างหลากหลายจะยอมรับคำอธิบายเดียวกันและเข้าใจความหมายของคุณค่านี้ตรงกัน แน่แน่นอนว่าเกณฑ์การตัดสินที่แตกต่างกันอาจจะนำไปสู่ข้อสรุปหรือการตัดสินยอมรับคำอธิบายเดียวกันได้ในท้ายที่สุด ซึ่งผู้เขียนก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าความเป็นไปได้แบบนั้นไม่มีอยู่ หากแต่ว่าความเป็นไปได้นี้ก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง เพราะว่าเกณฑ์การตัดสินที่แต่ละคนมีนั้นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาเมื่อมีการรับรู้หรือประสบการณ์ใหม่ ดังนั้น เมื่อพิจารณาในมิติของเวลาแล้ว การได้ข้อสรุปหรือยอมรับในคำอธิบายชุดหนึ่งที่ตรงกันจากเกณฑ์การตัดสินต่างชุดก็อาจเป็นไปได้ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น และการยอมรับคำอธิบายเดียวกันและเข้าใจความหมายของคุณค่านี้ตรงกันก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่

ขณะเดียวกัน การตัดสินต่อคุณค่าที่เราจะยึดถือในการอยู่ร่วมกันว่าควรจะถูกเข้าใจอย่างไร ก็เป็นสิ่งที่จะกำกับวิถีปฏิบัติของเราไปด้วย ซึ่งการปฏิบัติของเรานั้นก็ย่อมส่งผลกระทบต่อคนอื่นด้วยเสมอไม่ว่าในทางตรงก็ทางอ้อม และตัวเราเองก็ได้รับผลกระทบจากคนอื่นเช่นกัน พูดอีกอย่างก็คือ มันไม่ใช่คุณค่าที่เราจะศึกษาเพื่อความรู้อันเดียว (for the sake of knowledge) เพียงอย่างเดียวได้ เพราะความเข้าใจที่เรามีไม่ว่าจะเป็นอย่างไรก็ย่อมนำมาซึ่งการกระทำบางอย่างเสมอ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเราอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องจัดสรรสิ่งของหรือทรัพยากรบางอย่าง หากเราเข้าใจความยุติธรรมว่าเป็นการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน เราก็จะแบ่งมันให้แก่ทุกคนในจำนวนเท่าๆ กัน แต่ถ้าหากเราเข้าใจว่ามันคือการทำให้ทุกคนได้ในสิ่งที่ตัวเองควรได้รับ ในสถานการณ์เดียวกันการกระทำของเราก็ย่อมแตกต่างออกไป และก็ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้เอง เราจึง

ไม่สามารถรอให้มีการศึกษาหรือถกเถียงกันจนได้ข้อสรุปเป็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแล้วจึงนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้

แต่มันก็ทำให้เกิดปัญหาอีกประการหนึ่งว่า ในด้านหนึ่ง เราต้องการให้สมาชิกแต่ละคนได้ตัดสินใจและทำความเข้าใจคุณค่านี้ด้วยตัวเอง ไม่ควรถูกบังคับให้ยอมรับคำอธิบายชุดใดหรือใช้หลักเกณฑ์แบบใด เพราะเชื่อว่าบุคคลแต่ละคนในฐานะปัจเจกนั้นมีความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) ซึ่งไม่ควรถูกละเมิด แต่ในอีกด้านหนึ่ง การตัดสินใจและความเข้าใจที่มีก็นำไปสู่การกระทำบางอย่าง ซึ่งถ้าหากเป็นการกระทำในเรื่องที่เป็นสาธารณะแล้วมันก็จะส่งผลกระทบต่อคนอื่นด้วย และสมาชิกแต่ละคนก็ไม่สมควรที่จะได้รับผลกระทบหรือความเสียหายจากการกระทำของคนอื่น พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มันเป็นทั้งเรื่องส่วนตัวในแง่ของการทำความเข้าใจและเป็นเรื่องความสัมพันธ์กับคนอื่นในแง่ของการปฏิบัติที่ตามมาไปพร้อมๆ กัน นี่จึงเป็นปัญหาที่ว่าเราไม่มีสูตรสำเร็จหรือแบบตัวอย่างที่เป็นสากลว่าจะต้องทำอะไร ต้องให้น้ำหนักไปที่ด้านไหนมากกว่ากัน

เมื่อกลับมาพิจารณาที่การศึกษาประเด็นความยุติธรรมก็จะพบว่าทฤษฎีหรือคำอธิบายชุดต่างๆ นั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มักจะจบลงด้วยการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถยืนยันในความถูกต้องของตัวเองหรือแสดงให้เห็นว่าข้อเสนอของตัวเองนั้นมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากกว่าอีกฝ่าย ในขณะที่อีกฝ่ายก็ต้องปรับปรุงคำอธิบายของตัวเอง เพื่อปิดช่องโหว่ จุดด้อยหรืออะไรก็ตาม แล้วกลับมาถกเถียงใหม่ ไม่เช่นนั้นก็จะถือว่าข้อเสนอของตัวเองนั้นถูกล้มไปและจะต้องยอมรับว่าอีกฝ่ายที่พิสูจน์หรือยืนยันตัวเองได้นั้นเป็นฝ่ายที่ถูกต้อง การที่เป็นเช่นนี้ก็ได้อธิบายให้เห็นว่าความถูกต้องนั้นเป็นผลมาจากเกณฑ์การตัดสินใจชุดหนึ่งที่ทำให้มันถูกต้องตัดสินอย่างนั้น

แต่ในทัศนะของเลียวทาร์ด จากงาน *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* นั้น การตัดสินใจความถูกต้องของทฤษฎีหรือความรู้ด้วย

หลักเกณฑ์เพียงชุดใดชุดหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ทั้งนี้ เขาได้ชี้ให้เห็นว่า ในสภาวะหลังสมัยใหม่ ทฤษฎีหรือความรู้แต่ละชุดนั้นล้วนมีความชอบธรรม (legitimacy) และกระบวนการสร้างความชอบธรรมของตัวเอง และในขณะเดียวกัน มันก็ได้บ่อนเซาะหรือสลายความชอบธรรมของความรู้ชุดอื่นๆ ไปพร้อมกันด้วย หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้ชุดต่างๆ นั้นมีฐานความชอบธรรมและการสถาปนาความรู้และความจริงในแบบของตัวเอง ซึ่งนั่นทำให้เราไม่สามารถเทียบกันได้ว่าความรู้ชุดใดมีความถูกต้องมากกว่ากัน เพราะว่ามันวางอยู่บนชุดของกฎหรือหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกัน โดยความไม่สามารถเทียบกันได้ (incommensurability) นี้ถือได้ว่าเป็นลักษณะที่สำคัญของสภาวะหลังสมัยใหม่ (Lyotard, 1984, p. 23) และนั่นจึงทำให้มันเกิดเป็นข้อโต้แย้งและข้อถกเถียงที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด

แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ขณะที่ความรู้ชุดต่างๆ ดำรงอยู่ในลักษณะของสภาวะหลังสมัยใหม่ แต่ก็มีความรู้บางชุดโดยเฉพาะความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่พยายามวางตัวเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (metanarrative) ที่นำเสนอตัวเองในฐานะองค์ความรู้ที่ถูกต้องและนำเสนอความจริงว่าด้วยสิ่งต่างๆ อย่างสมเหตุสมผล และคอยวางกรอบ กำหนดเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ต่างๆ ให้ความรู้ชุดอื่นๆ ต้องยึดถือและปฏิบัติตามเพื่อตัดสินความชอบธรรมของความรู้ชุดนั้นๆ และกีดกันความรู้ชุดอื่นๆ ที่ไม่ผ่านเกณฑ์ของตัวเอง เช่น การพิสูจน์ผิด การมีความสมเหตุสมผล ทำให้ไม่ถูกนับว่าเป็นความรู้ ('Scientific knowledge requires that one language game, denotation, be retained and all other excluded .') (Lyotard, 1984, p. 25) ดังนั้น ในงานชิ้นนี้ เลียวทาร์ดจึงได้เสนอว่าเราจะต้องตั้งข้อกังขาต่อเรื่องเล่าขนาดใหญ่ผ่านการตั้งคำถามและเปิดเผยให้ถึงสภาวะหลังสมัยใหม่ที่ความรู้ชุดต่างๆ นั้นไม่สามารถเทียบกันได้เพื่อสั่นคลอนความชอบธรรมและสถานะของเรื่องเล่าขนาดใหญ่และเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ทุกชุดได้ดำรงอยู่บนฐานความชอบธรรมของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม แม้การถกเถียงอาจดำเนินไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดรบบเท่าที่มนุษย์ซึ่งยังมีความสามารถในการคิดและใช้เหตุผล จนกว่าเราจะค้นพบความรู้ที่แท้จริงที่ทำให้เราเข้าใจได้อย่างถูกต้องว่าความยุติธรรมคืออะไร มีความหมายอย่างไร แต่ประเด็นปัญหาที่คือ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ มันหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีทฤษฎีหรือคำอธิบายชุดหนึ่งที่เป็นกระแสหลัก ในความหมายที่ว่า มันมีคำอธิบายชุดหนึ่งที่มีอิทธิพลเหนือคำอธิบายชุดอื่นในการกำหนดนิยามความหมาย ตลอดจนแบบแผนการปฏิบัติ เช่น กฎหมาย ระเบียบทางสังคม ว่าควรเป็นอย่างไร

การที่ความรู้ชุดหนึ่งได้กลายเป็นกระแสหลักหรือเรื่องเล่าขนาดใหญ่นั้นก็เพราะมีเกณฑ์การตัดสินชุดหนึ่งที่ถูกใช้ซ้ำๆ อยู่เสมอ ซึ่งในทางกลับกัน มันก็ได้ลบลบหรือกีดกันคำอธิบายชุดอื่นออกไปด้วย นี่จึงเป็นปัญหาประการที่สามว่า เราจะจัดการกับความแตกต่างหลากหลายของคำอธิบายหรือความเข้าใจต่อความหมายต่อสิ่งต่างๆ ใดๆ เพราะมันต่างก็มีหลักเกณฑ์และความชอบธรรมของมันเอง หรือถ้าหากจะพูดให้เป็นเรื่องการเมืองก็คือ เราจะจัดวางความสัมพันธ์ของเรากับคนอื่นในพื้นที่ที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างไร เพราะในพื้นที่นี้ก็เต็มไปด้วยผู้คนที่แตกต่างหลากหลายซึ่งมีความเข้าใจต่อความหมายของสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน และมันจะเป็นธรรมหรือไม่ ถ้าหากมีการบังคับคนอื่นให้ใช้เกณฑ์การตัดสินและยอมรับคำอธิบายชุดที่เหมือนกับเรา ซึ่งถ้าหากเราเห็นว่าการบังคับเช่นนี้เป็นความไม่เป็นธรรม (the unjust) แล้ว เราจะทำอย่างไรได้บ้างเพื่อที่จะทำให้ความเป็นธรรม (the just) ขึ้น

กล่าวอย่างรวบรัดก็คือ ในประเด็นปัญหาความยุติธรรมนี้ คำถามสำคัญของเรานั้นไม่ใช่เพียงแค่ว่า “เราจะเข้าใจความยุติธรรมอย่างไร” หากแต่ยังหมายรวมถึงคำถามที่ว่า “เราจะอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างไร” ด้วย ซึ่งนั่นก็ทำให้ในการทำความเข้าใจความยุติธรรม เราจะต้องให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ของเรากับคนอื่นด้วย มากกว่าการคิดอยู่บนฐานของการหาคำอธิบายหรือทฤษฎีที่มีความถูกต้อง

การขีดเขียนและการสนทนา

ฌอง-ฟร็องซัวส์ เลียวทาร์ด เสนอประเด็นเกี่ยวกับระเบียบที่เป็นธรรมชาติ (just gaming) เพื่อตอบโจทยปัญหาความยุติธรรมและความแตกต่างหลากหลายไว้ในงานชื่อ *Just Gaming* ซึ่งถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1979 ในภาษาฝรั่งเศสชื่อ *Au juste: Conversations* และถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษต่อมาในปี ค.ศ. 1985 โดยเนื้อหาของงานชิ้นนี้มีรูปแบบเป็นบันทึกการสนทนาที่เกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1977-1978 ระหว่าง ฌอง-ฟร็องซัวส์ เลียวทาร์ดกับฌอง-ลูป เดโบต์ (Jean-Loup Thébaud) ซึ่งเป็นนักปรัชญาร่วมชาติและเป็นบรรณาธิการของวารสาร *L'esprit* ในขณะนั้น ในประเด็นปัญหาเรื่องความยุติธรรม

ในการสนทนา เดโบต์พยายามที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยน ได้เถียงและตั้งคำถามกับจุดยืนต่อปัญหาความยุติธรรมของเลียวทาร์ดที่เรียกว่า 'paganism' เพื่อให้เขาได้ตอบโต้และแสดงความคิดหรือจุดยืนออกมาให้ชัดเจน โดยประเด็นในการสนทนานั้นก็ประกอบไปด้วยประเด็นต่างๆ ตั้งแต่ความคิดและข้อถกเถียงของนักปรัชญาคนต่างๆ ทั้งที่มีอิทธิพลต่อเลียวทาร์ดและที่เขาไม่เห็นด้วย ไล่ไปจนถึงเรื่องนวนิยาย งานศิลปะ ตลอดจนเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น

โดยในงานชิ้นนี้ เขามองว่าปัญหาความยุติธรรมนั้นคือปัญหาของปฏิบัติการของระเบียบทางภาษา (performativity) กล่าวคือ ผู้คนในสังคมแต่ละคนนั้นต่างก็อยู่ในระเบียบชุดหนึ่งๆ ที่กำหนดความหมายและความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปได้อย่างใดอย่างหนึ่ง และความหมายความเข้าใจที่มีเหล่านั้นก็เป็นสิ่งที่กำหนดการตัดสินใจต่อสิ่งต่างๆ ว่าเป็นอย่างไรจากทัศนะหรือมุมมองของความเข้าใจที่มี

ดังนั้น ประเด็นปัญหาความยุติธรรมสำหรับเลียวทาร์ด จึงเป็นปัญหาของความแตกต่างหลากหลายของปฏิบัติการของระเบียบทางภาษาซึ่งทำให้ผู้คนมีคำนิยามความหมาย ตลอดจนกฎหรือเกณฑ์การตัดสินใจต่างๆ ไม่เหมือนกัน โดยในแต่ละ

ปฏิบัติการนั้นก็มีการสร้างบรรทัดฐานความชอบธรรมในแบบของตัวเองผ่านกฎเกณฑ์ภายในระเบียบทางภาษาศาสตร์นั้นๆ มันจึงทำให้ผู้คนที่จะมีข้อตกลงหรือความเห็นพ้องต้องกันในแต่ละประเด็นหนึ่งๆ ได้

ทั้งนี้ เขามีจุดยืนต่อปัญหาความยุติธรรมดังกล่าวซึ่งถือเป็นข้อเสนอหลักของงาน *Just Gaming* ว่าในการตอบคำถามหรือโจทย์ว่าด้วยความยุติธรรมนั้น เราไม่สามารถอ้างอิงทฤษฎีหรือภววิทยาเป็นฐานในการตอบได้ เพราะเขาเห็นว่าความยุติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีฐาน (groundless) และอยู่เหนือเกินไปกว่าที่ภาษาและคำอธิบายใดจะกำหนดนิยามความหมายให้มันได้ ซึ่งนั่นทำให้เราไม่สามารถที่จะทำความเข้าใจความยุติธรรมได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ หรือมีมีโนทัศน์ (concept) ของความยุติธรรมที่ถูกต้องซึ่งครอบคลุมความหมายหรือความเข้าใจว่าด้วยความยุติธรรมเอาไว้ได้ทั้งหมด โดยเขาได้ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นจริงของพื้นที่หรือปริณทลของการเมืองนั้นก็คือ การเกิดขึ้นและเป็นไปเองของเหตุการณ์ต่างๆ อย่างไม่กฎเกณฑ์ใดมากำหนด และผู้คนในฐานะสมาชิกของชุมชนทางการเมืองก็เป็นผู้ตัดสินที่ตัดสิน (judge) ต่อเหตุการณ์เหล่านั้นโดยไม่ต้องอ้างอิงกับกฎหรือเกณฑ์การตัดสินที่อยู่ภายนอกอื่นใด ดังคำกล่าวของเขาที่ว่า “เราตัดสินโดยไม่มีกฎเกณฑ์” (‘...we judge without criteria.’) (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 14) และเมื่อมีการตัดสินแล้วก็นำมาสู่แสดงออกมาในรูปแบบของการกระทำบางอย่างโดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็น

โดยการตัดสินที่ไม่มีกฎเกณฑ์ในที่นี้ เลี้ยวทวอร์ดนั้นไม่ได้หมายความถึงการปราศจากหรือไร้ซึ่งกฎเกณฑ์ไปเสียทั้งหมด เพราะผู้คนในชุมชนทางการเมืองแต่ละคนก็ยังคงมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินสิ่งต่างๆ เป็นของตัวเองอยู่เสมอ หากแต่เขาหมายถึงการที่ไม่มีหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องเด็ดขาดหรือเป็นที่สุดซึ่งเราทุกคนจะเห็นพ้องต้องกันและใช้มันเป็นจุดอ้างอิงในการตัดสินของเรา ทั้งนี้ เขาได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญเมื่อเราพูดถึงปัญหาความยุติธรรมว่า แท้ที่จริงแล้วมันคือเรื่องของการตัดสินเชิงการเมือง

(political judgment) ที่ผู้คนในชุมชนทางการเมืองต่างก็มีจากจุดยืนของตัวเองและตัดสินใจต่อเหตุการณ์หรือสิ่งต่างๆ จากมุมมองและด้วยเกณฑ์การตัดสินใจที่มีแตกต่างกันซึ่งเป็นผลมาจากปฏิบัติการของระเบียบทางภาษา และนั่นจึงทำให้บริมณฑลของการเมืองสำหรับเลียวทาร์ดเป็นเรื่องของการตัดสินใจบนฐานของความคิดเห็นไม่ใช่บนฐานของความจริง ('...we are always in judgments of opinions and not in judgments of truth.') (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 28)

เมื่อการทำความเข้าใจความยุติธรรมนั้นมีลักษณะดังกล่าว และไม่สามารถทำได้โดยตรงไปตรงมา เลียวทาร์ดจึงได้เสนอว่าการทำความเข้าใจความยุติธรรมนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเรามีการสนทนา (dialogues) กับคนอื่น และไม่ใช่เมื่อเรามีการขีดเขียน (writing) ที่เขาเสนอเช่นนี้ก็เพราะว่า ความแตกต่างระหว่างทั้งสองสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์สองชุดที่แตกต่างกัน ซึ่งมีเพียงความสัมพันธ์ในการสนทนาเท่านั้นที่จะเปิดพื้นที่หรือความเป็นไปได้ให้กับความเป็นธรรมได้เกิดขึ้น โดยเขาได้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างทั้งสองสิ่ง ดังนี้

สำหรับการขีดเขียนนั้น เขาเห็นว่างานเขียนซึ่งเป็นผลผลิตของมันนั้นมีลักษณะเป็นข้อความที่ต้องเลือกว่าจะรับหรือไม่รับ ('a take-it-or-leave-it proposition') ซึ่งถ้าหากเลือกไม่รับเนื้อหาที่อยู่ therein แล้วมันก็จะไม่เกิดผลอะไรตามมา ('...it has produced no effect.') (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 3) เช่น ไม่มีการแสดงความคิดเห็น การถกเถียง เป็นต้น นั่นจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านที่เกิดขึ้นในการขีดเขียนนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่ากัน ในความหมายที่ว่า ผู้เขียนนั้นมีจุดยืนของตัวเองที่ชัดเจนตั้งแต่ต้น ซึ่งผ่านการคิดใคร่ครวญและได้กลั่นกรองออกมาจนเป็นงานเขียนที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารหรือบอกความคิดของตัวเองออกมา ในขณะที่ผู้อ่านก็เป็นผู้รับสารนั้นไปเพื่อตีความทำความเข้าใจ

ในทัศนะของเลียวทาร์ด ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น ('...as it does not lend itself to dialogue, it perpetrates a kind of violence.')(Lyotard and Thébaud, 1985, p. 4) เพราะการขีดเขียนนั้นไม่เปิดโอกาสให้กับผลลัพธ์ที่เป็นไปได้ (the possible effect) อื่นที่จะตามมานอกเสียจากความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่อยู่ภายในงานเขียนเท่านั้น นอกจากนั้นแล้ว มันยังให้สิทธิพิเศษ (privilege) แก่ผู้เขียนในการกำหนดความหมายความเข้าใจต่อสิ่งที่อยู่ภายใน การเขียนว่าเป็นอย่างไร และการที่ผู้อ่านจะเข้าใจได้อย่างถูกต้องหรือไม่อย่างไรนั้น ก็เป็นภาระ (obligation) ของผู้อ่านที่จะต้องทำเข้าไปทำความเข้าใจในสิ่งที่ถูกเขียน ในขณะที่ผู้เขียน เมื่อการขีดเขียนเสร็จสิ้นลงแล้ว มันก็เป็นเรื่องของงานเขียนที่จะต้องทำงานของตัวเองต่อไป

ในแง่นี้ ผู้เขียนจึงไม่มีความรับผิดชอบ (responsibility) และความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องมาตอบคำถามหรือช่วยเหลือผู้อ่านให้เข้าถึงความหมายความเข้าใจที่อยู่ภายในงานเขียน นี่จึงทำให้เลียวทาร์ดเปรียบเทียบงานเขียนว่ามันไม่ต่างอะไรจากการโยนขวดที่บรรจุข้อความลงไปในทะเล ('...sent off like bottles to the ocean...')(Lyotard and Thébaud, 1985, p. 5) แล้วมีผู้เก็บไปเปิดอ่าน เพราะคำถามหรืออะไรก็ตามที่เกิดขึ้นกับผู้อ่านไม่มีทางที่จะหวนกลับไปหาผู้เขียนได้

อย่างไรก็ตาม เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในประเด็นการขีดเขียนที่เลียวทาร์ดพูดถึงในงาน *Just Gaming* กับตัวบท (text) ที่เราใช้ในการศึกษาความคิดหรือหาความรู้ในเรื่องต่างๆ เราจะต้องเข้าใจว่าประเด็นที่เลียวทาร์ดต้องการชี้ให้เห็นในที่นี้นั้นคือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านที่ไม่เท่าเทียม ที่ทั้งสองฝ่ายไม่จำเป็นต้องพบหน้าค่าตาและตอบสนองกันในปฏิบัติการของการขีดเขียน และในทัศนะของเลียวทาร์ดนั้นก็ไม่ได้เห็นว่างานเขียนหรือตัวบทซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากการขีดเขียนจะเป็นสิ่งที่มีความหมายในเชิงลบที่เราจะต้องปฏิเสธแล้วหันไปเลือกการสนทนาซึ่งเป็นการสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งเท่านั้น ตลอดจนก็ไม่ได้เห็นว่างานเขียนหรือตัวบทนั้นไว้

เพียงสา ในความหมายที่ว่า ถ้าหากไม่เข้าใจตามที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารเสียแล้วก็จะไม่เกิดผลอะไรเลย ทั้งนี้ เพราะมันเรื่องปกติธรรมดาที่การอ่านและตีความตัวบทที่แตกต่างกันจะเกิดขึ้นได้ เพียงแต่ในความสัมพันธ์ของการขีดเขียนนั้น เลี้ยวทาร์ดเห็นว่ามันมีความยากลำบาก (difficulty) มากกว่า เพราะความไม่เท่าเทียมนี้ทำให้ผู้อ่านจะต้องรับเอาความคิดที่อยู่ในงานเขียนไปตีความทำความเข้าใจเสียก่อนแล้วจึงเกิดการถกเถียง และการถกเถียงที่เกิดขึ้นนั้นก็จะมีประเด็นหรือเนื้อหาที่ถูกจำกัดให้อยู่แค่ในสิ่งที่ในงานเขียนเท่านั้น ไม่สามารถที่จะเอ่ยถึงสิ่งอื่นที่อยู่นอกขอบเขตข้อจำกัดของงานเขียนได้ ในแง่นี้ เดโบต์จึงเห็นด้วยกับเลี้ยวทาร์ดและเรียกสถานการณ์แบบนี้ว่าเป็นการจำกัดความคิดเห็น (a constraint of opinions)

แต่การสนทนานั้นแตกต่างออกไป เพราะความสัมพันธ์ของคู่สนทนาทั้งสองฝ่ายนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ เมื่ออยู่ในการสนทนาทั้งสองฝ่ายต่างมีภาระและความรับผิดชอบที่จะต้องโต้ตอบกับอีกฝ่ายเสมอ ไม่ว่าเขาจะพูดหรือทำสิ่งใดออกมา หรือพูดอย่างง่ายก็คือ เมื่อฝ่ายหนึ่งพูดอีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเป็นผู้ฟัง เมื่อฝ่ายหนึ่งถามอีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเป็นผู้ตอบ และทั้งสองฝ่ายก็สามารถสลับบทบาทกันไปมาได้ตลอดเวลา การสนทนาที่เกิดขึ้นจึงเคลื่อนไปเรื่อยๆ ตามการโต้ตอบกันโดยไม่มีใครสามารถกำหนดหรือเกาะเกณฑ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะแม้ฝ่ายหนึ่งจะเตรียมหรือตั้งใจมาที่จะพูดหรือนำเสนอความคิดบางอย่าง แต่เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งแสดงความคิดเห็นของตัวเองหรือถามคำถามกลับมา มันก็อาจไม่ได้เป็นไปอย่างที่คิดไว้ เพราะการสนทนาอาจเคลื่อนไปสู่ประเด็นอื่นๆ ที่ทั้งสองฝ่ายไม่ได้เตรียมหรือคิดมาก่อน รวมไปถึงอาจทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องกลับไปพิจารณาและปรับเปลี่ยนจุดยืนของตัวเองเสียด้วยซ้ำ

ดังนั้น เลี้ยวทาร์ดจึงได้ชี้ให้เห็นว่าการขีดเขียนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่รับผิดชอบต่อคนอื่น (writing is irresponsible) เพราะมันทำงานอยู่บนปฏิทรรศน์ของการดำรงอยู่ (paradox of existence) กล่าวคือ ในขณะที่ผู้เขียนกำลังเขียน ผู้อ่านก็ไม่มีตัวตนอยู่ ทั้งตัวตนของผู้อ่านในเชิงกายภาพและตัวตนในความหมายของผู้รับสารที่เขาต้องการ

จะสื่อ มีเพียงแต่ผู้เขียนและความคิดความเข้าใจของตัวเองเท่านั้น ในทางกลับกัน หลังจากที่มีการเขียนเสร็จสิ้นแล้วไปถึงมือผู้อ่าน ผู้อ่านก็อ่านมันได้โดยไม่ต้องมีผู้เขียนเช่นกัน และการที่ผู้เขียนไม่มีตัวตนอยู่ก็ทำให้ผู้อ่านไม่สามารถพูดคุยถกเถียงได้ (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 8) ในทางกลับกัน การสนทนาจึงเป็นการเห็นหน้าค่าตากันของคู่สนทนาทั้งสอง เพื่อเปิดไปสู่ความเป็นไปได้มากมายของความหมายต่อสิ่งต่างๆ ผ่านบทสนทนาที่ดำเนินไปโดยการขับเคลื่อนของทั้งสองฝ่ายที่รับผิดชอบต่อกันและกัน ซึ่งเลียวทาร์ดเห็นว่ามันเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะว่าหนึ่งในความเป็นไปได้ที่ว่ามันก็หมายรวมไปถึงความเป็นไปได้ของความยุติธรรมด้วย ซึ่งนี่ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้งานชิ้นนี้ของเลียวทาร์ดจะต้องอยู่ในรูปแบบของการสนทนาด้วยนั่นเอง

จุดยืนต่อปัญหาความยุติธรรม

ประเด็นที่สำคัญประการถัดมาต่อจากความแตกต่างระหว่างการขีดเขียนและการสนทนาก็คือ จุดยืน (positions) ต่อปัญหาความยุติธรรมของเลียวทาร์ดซึ่งเรียกว่า ‘paganism’

โดยคำว่า ‘pagan’ ที่เลียวทาร์ดใช้นี้ มีความหมายถึงความแตกต่างหลากหลายของการตัดสินใจของคนในพื้นที่หรือปริณิถนของการเมือง โดยเขาเลือกใช้คำนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของการเมืองดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เพราะในบริบททางประวัติศาสตร์คำๆ นี้ถูกใช้เพื่อเรียกลัทธิหรือกลุ่มคนที่นับถือศาสนาซึ่งมีความเชื่อในพระเจ้าองค์อื่นนอกเหนือจากพระเจ้าองค์เดียวตามความเชื่อของศาสนาแบบเอกเทวนิยมซึ่งมีอยู่มากมาย มันจึงสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในสังคมซึ่งมีความคิด ความเชื่อ และความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ในแบบของตัวเอง นอกจากนั้นแล้ว เมื่อไม่ได้มีพระเจ้าแค่เพียงองค์เดียว สิ่งที่มีผลก่อดันมนุษย์ในนามของคำสั่งหรือคำบัญชา (command) จากสิ่งที่อยู่เบื้องบนให้ตัดสินใจหรือกระทำบางสิ่ง

ออกมาก็จึงไม่ได้มีที่มาที่ไปจากแหล่งเดียว และแต่ละแหล่งที่มาที่มีการสร้างความชอบธรรมในตัวเอง มันจึงแสดงให้เห็นถึงการที่เราไม่สามารถหาฐานคิดหรือหลักเกณฑ์ที่เป็นสากลหนึ่งเดียวที่จะรองรับการตัดสินใจและการปฏิบัติของผู้คนทั้งหมดในสังคมได้

พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ลักษณะของ ‘pagan’ นี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่มีหลักเกณฑ์ (the absence of criteria) ที่ถูกกำหนดเอาไว้ล่วงหน้าว่าอะไรคือหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องจริงแท้ซึ่งเราจะต้องเข้าไปค้นพบ แต่อย่างไรก็ตาม มันก็ได้ทำให้เกิดข้อสงสัยที่มีต่อจุดยืนแบบนี้ว่า ถ้าหากไม่มีหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องแล้ว เวลาที่เราบอกกับตัวเราเองคนอื่นในฐานะที่เราต่างก็เป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมืองเหมือนกันว่า “ให้เราเป็นธรรม” (“Let us be just”) นั้นมันจะเป็นไปได้หรือไม่ และถ้าเป็นไปได้แล้วมันจะต้องเป็นไปในลักษณะอย่างไร ทั้งนี้ เลียวทาร์ดได้ตอบข้อสงสัยดังกล่าวนี้ ด้วยการพูดถึงจุดยืนต่อปัญหาความยุติธรรมในแบบของเพลโตและอริสโตเติล เพื่ออธิบายจุดยืนของตัวเอง ดังนี้

สำหรับแบบแรก เลียวทาร์ดเรียกมันว่าแบบเพลโต กล่าวคือ มันคือการทำ ความเข้าใจความยุติธรรมในฐานะแบบ (form หรือ Idea) สารัตถะ (essence) หรือสิ่งที่ เป็น (being) ซึ่งเราอาจเรียกมันได้ว่าเป็นความจริงว่าด้วยความยุติธรรม แต่ทว่ามันก็มีลักษณะเป็น ‘Idea’ ที่เราไม่สามารถรับรู้มันได้โดยตรง เราทำได้เพียงแค้รับรู้มันผ่านสิ่งที่ปรากฏ (appearance) เท่านั้น หรือพูดในภาษาของเลียวทาร์ดก็คือ “มันเป็นสิ่งที่ยากลำบากอย่างมากที่จะรับรู้ความยุติธรรมนอกภาพแทน (mimēsis) แห่งสารัตถะของ ความยุติธรรม (“So that it is extremely difficult to conceive of what justice could be outside of the mimēsis of the essence of justice.”) (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 19)

เมื่อเข้าใจความความยุติธรรมในลักษณะนี้แล้ว ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมจึงเป็นปัญหาของการขาดพร่องของความยุติธรรมที่เป็นสารัตถะ การแก้ไขปัญห

ความยุติธรรมหรือถ้าพูดให้ชัดเจนก็คือการทำให้เกิดสังคมที่เป็นธรรมขึ้น จึงต้องกระทำโดยการฟื้นฟูเอาความยุติธรรมที่สังคมกำลังขาดพร่องอยู่นี้ให้กลับมา ซึ่งสำหรับเพลโตนั้น ผู้ที่มีหน้าที่หรือบทบาทสำคัญจึงต้องเป็นนักปรัชญาผู้ซึ่งไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งที่ปรากฏในแง่นี้ บทบาทของนักปรัชญาจึงเป็นผู้เปล่งประกาศ (utterer) ถึงสาระดีของความยุติธรรม อีกทั้งยังต้องให้คำแนะนำแก่ผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจว่าควรจะมีปฏิบัติหรือปกครองอย่างไร ซึ่งสิ่งนี้ก็ถือได้ว่าเป็นสิทธิพิเศษของนักปรัชญาที่มีเหนือกว่าคนสามัญธรรมดา

ดังนั้น สิ่งที่สำคัญของความเข้าใจลักษณะนี้จึงมีอยู่สองประการ นั่นคือ ความถูกต้องของความเข้าใจที่ถูกพูดหรืออธิบายออกมา และความสอดคล้องต้องกัน (conformity) ของการปฏิบัติในสังคมกับคำอธิบายนั้น ซึ่งในทัศนะของเลียวทาร์ด นี้คือปัญหาใหญ่ของจุดยืนแบบนี้ เพราะมันทำให้การปฏิบัติในสังคมถูกครอบงำด้วยคำอธิบายว่าคำยุติธรรมคืออะไร ('This means that there is a type of discourse that somehow dominates the social practice of justice and that subordinates it to itself.') (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 20) หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มันเป็นการรับเอาไว้ก่อนว่าถ้าหากอธิบายความหมายของความยุติธรรมได้อย่างถูกต้องแล้ว การปฏิบัติต่อกันของผู้คนในสังคมก็จะเป็นธรรมได้หากเราดำเนินไปตามคำอธิบายนั้น

ทั้งนี้ เป็นเพราะทัศนะดังกล่าวจัดวางสิ่งสองสิ่ง นั่นคือ ความยุติธรรมและความจริง (truth) ให้มีสถานะที่ไม่เท่ากัน โดยมองว่าความจริงนั้นมาก่อนความยุติธรรม กล่าวคือ ความเข้าใจต่อความยุติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ถอดออกมา (derivation) จากความจริงอีกทีหนึ่ง แล้วจึงนำไปสู่การกระจายของสาระดี (the very distribution of being) สู่อสังคมนานรูปแบบต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น กฎหมาย เป็นต้น

เลียวทาร์ดนั้นไม่เห็นด้วยกับจุดยืนแบบเพลโตที่เชื่อมโยงความเป็นธรรมหรือ 'the just' กับความถูกต้องหรือ 'the true' เข้าด้วยกันบนความสัมพันธ์ของการเป็น

สิ่งที่ได้รับต่อมา เพราะเขาเห็นว่าความเป็นธรรมและความถูกต้องนั้นเป็นคนละประเภทกัน (The just is not the same genre as the true.) โดยความถูกต้องนั้นเป็นเรื่องในปริมณฑลของอภิปรัชญา (metaphysics) ส่วนความยุติธรรมนั้นเป็นเรื่องในปริมณฑลของการเมือง (politics) และยอมรับกับที่เดโบด์กล่าวว่า “ภารกิจแรกที่เราจะต้องทำเพื่อรักษาความยุติธรรมหรือเพื่อนำความยุติธรรมกลับมาคือการแยกความถูกต้องและความชอบธรรมออกจากกัน” (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 24)

จุดยืนอีกแบบหนึ่งก็คือ จุดยืนแบบอริสโตเติล ในประเด็นนี้เลียวทาร์ดได้ยอมรับว่าจุดยืนของตัวเองนั้นก็มีความใกล้เคียงกับอริสโตเติลอยู่มาก (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 28) โดยเขาได้อ้างถึงสิ่งที่เรียกว่าความสุ่มรอบคอบ (prudence) ซึ่งอาจแปลได้อีกแบบหนึ่งคือ *phrónēsis* หรือ practical wisdom ที่ปรากฏในงานชิ้นสำคัญของอริสโตเติลอย่าง The Nicomachean Ethics (1144b) ที่ได้กล่าวไว้ว่ามีนาคคุณธรรม (virtues) หรือคุณลักษณะบางประการของบุคคลที่ทำหน้าที่กำกับการปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้ไปสู่สิ่งที่ดี (goodness) โดยมนุษย์แต่ละคนนั้นจะต้องได้ตรองบนฐานของเงื่อนไขชีวิตของตัวเอง แล้วเลือกที่ปฏิบัติหรือดำเนินชีวิตไปอย่างพอดี ไม่มากและไม่น้อยเกินไป ซึ่งเมื่อการกระทำที่ปรากฏออกมาแล้วนั้น มันก็จะสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมด้านต่างๆ ในตัวของมนุษย์แต่ละคนว่าเป็นอย่างไรมาก่อน โดยเลียวทาร์ดหยิบยกสิ่งนี้ขึ้นมาเพื่ออธิบายถึงลักษณะของผู้ตัดสินและการตัดสินว่าเป็นอย่างไร

สำหรับผู้ตัดสินที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ตัดสินที่เป็นธรรมนั้น เขาจะต้องตัดสินโดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่กำหนดเอาไว้ล่วงหน้า หรือมีแบบตัวอย่าง (model) เอาไว้ให้การตัดสินยึดตาม โดยการตัดสินจะเกิดหลังจากที่เขาฟังความคิดเห็นจากทั้งสองฝ่ายเสียก่อน (The judge relies upon opinions.) (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 27) นั่นจึงทำ

ให้ผู้ตัดสินจะต้องรับฟังแล้วพิจารณาด้วยความสุขุมรอบคอบและตัดสินเป็นรายกรณีๆ ไป (case by case) และทุกการตัดสินที่เกิดขึ้นนั้นก็คือเป็นเอกเทศ (singular) กล่าวคือ การตัดสินที่เกิดขึ้นนั้นเป็นตัวของมันเองและได้จบลงในตัวมันเองโดยไม่มีอ้างอิงกับหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานที่มีมาก่อนหน้าใดๆ

นอกจากนั้นแล้ว การตัดสินในลักษณะนี้ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะของวิภาษวิธี (dialectics) ในความหมายของการปะทะขัดแย้งและโต้เถียงกันของความคิดสองชุด มากกว่าที่จะเป็นลักษณะของการสั่งสอน (didactics) จากฝ่ายหนึ่งมีสถานะสูงกว่า มีเสียงที่ทรงพลังกว่า เพราะถือว่าตัวเองนั้นมีความรู้ความเชี่ยวชาญหรือสามารถเข้าถึงแบบหรือสารัตถะของสิ่งกำลังเป็นประเด็นโต้แย้งได้มากกว่า ซึ่งในที่นี้ เลียวทาร์ด หมายถึงจุดยืนแบบเพลโตนั่นเอง ในแง่นี้ ปัญหาความยุติธรรมสำหรับอริสโตเติล จึงไม่ใช่เรื่องการขาดพร่องหรือหายไปของสารัตถะแห่งความยุติธรรมซึ่งอยู่ในปริมณฑลของอภิปรัชญา หากแต่เป็นเรื่องของการตัดสินที่เป็นธรรม (just judgment) ที่ผู้ตัดสินจะต้องทำให้เกิดขึ้นด้วยการใช้คุณลักษณะ (ēthos) ของตัวผู้ตัดสินเอง

อย่างไรก็ดี เลียวทาร์ดนั้นไม่ได้เห็นเหมือนกับอริสโตเติลไปเสียทั้งหมด กล่าวคือ ในการตอบโจทยปัญหาความยุติธรรมสำหรับอริสโตเติล เขายังให้น้ำหนักในการตัดสินอยู่ที่คุณลักษณะของตัวผู้ตัดสิน ซึ่งการที่เราจะรู้ได้ว่าผู้ตัดสินมีคุณธรรมหรือความเป็นเลิศ (aretē) ในการตัดสิน หรือเป็นผู้ที่มีการตัดสินที่เป็นธรรมหรือไม่นั้น เราจะต้องมองย้อนจากการตัดสินที่เกิดขึ้นมากกลับไปยังตัวผู้ตัดสิน ซึ่งถ้าการตัดสินที่ออกมาเป็นธรรมเราจึงสามารถบอกได้ว่าผู้ตัดสินนั้นเป็นธรรม หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ สำหรับอริสโตเติล ในการตอบโจทยปัญหานี้ยังคงเน้นน้ำหนักไปในปริมณฑลของจริยศาสตร์ (ethics) ในความหมายของการคิดใคร่ครวญเพื่อหาคำตอบให้กับการประพฤติปฏิบัติของตัวเองว่าจะต้องเป็นไปอย่างไร แต่สำหรับเลียวทาร์ดแล้ว ในการตอบโจทยปัญหาความยุติธรรม ความสำคัญนั้นไม่ได้อยู่ที่คุณลักษณะหรือคุณธรรมที่ตัว

ผู้ตัดสินมี และก็ได้อยู่ที่การตัดสินที่เป็นธรรมของผู้ตัดสินคนหนึ่งคนใด หากแต่อยู่ที่ความคิดหรือทัศนะของสมาชิกของชุมชนทางการเมืองที่ทุกคนจะต้องสามารถแสดงมันออกมาได้ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะว่าเขาเห็นว่าสมาชิกแต่ละคนนั้นเท่าเทียมกันบนฐานของความสามารถในการพูดการแสดงความคิดเห็น ซึ่งในแต่ละความคิดเห็นที่ต่างกัันนั้นก็เป็นผลมาจากการประสบการณ์ที่มีต่อสิ่งต่างๆ และเกณฑ์การตัดสินที่พวกเขามีต่อสิ่งเหล่านั้นในแบบของตัวเอง และปัญหาความยุติธรรมหรือสิ่งที่ไม่เป็นธรรมนั้นก็คือการที่ทัศนะหรือความเห็นเหล่านั้นถูกเก็บกดปิดกั้นให้ไม่สามารถพูดออกมาได้โดยปฏิบัติการของระเบียบทางภาษา (performativity) ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

การตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์และการตัดสินเชิงการเมือง

สาเหตุที่เลียวทาร์ดนั้นให้ความสำคัญกับการตัดสินต่อสิ่งต่างๆ และการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกของชุมชนทางการเมืองทุกๆ คนนั้น ก็เป็นเพราะอิทธิพลของนักปรัชญาเยอรมันคนสำคัญอย่างอิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) ที่มีต่อเลียวทาร์ด โดยเฉพาะจากงานชิ้นที่สามของโครงการปรัชญาวิพากษ์ของค้านท์อย่าง *Critique of Judgment* ซึ่งว่าด้วยเรื่องของการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์ (aesthetic judgment)

ในงานชิ้นนี้นั้น ค้านท์ได้อธิบายถึงการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์ว่า มันคือการตัดสินต่อสิ่งที่เรารับรู้ว่างามหรือไม่ โดยอ้างอิงอยู่บนฐานของความรู้สึก (feeling) ที่เกิดขึ้นเมื่อสิ่งที่ถูกรับรู้เกิดการสะท้อน (reflection) กับจิตของผู้รับรู้เท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องใช้มโนทัศน์ (concepts) หรือความเข้าใจอื่นใดในการตัดสินความงาม นั้นจึงทำให้การตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์ของค้านท์มีลักษณะที่สำคัญก็คือ มันเป็นการตัดสินโดยปราศจากเกณฑ์การตัดสิน (without criteria) ในความหมายที่ว่า การตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์นั้นอ้างอิงกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อเรามีประสบการณ์หรือรับรู้ต่อสิ่ง

ต่างๆ ว่าชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งนั้น แล้วตัดสินว่าสิ่งนั้นๆ งามหรือไม่ อย่างไร (Kant, 1987, pp. 45-46)

ถ้าหากจะเปรียบเทียบการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์กับการตัดสินที่เกิดขึ้นในกรณีของผู้ตัดสินของอริสโตเติลแล้ว ก็พบว่า ความแตกต่างสำคัญนั้นอยู่ที่ลักษณะความเป็นสากล (universal) กล่าวคือ สำหรับอริสโตเติลแล้ว การตัดสินนั้นเป็นเรื่องของคุณลักษณะส่วนตัวของผู้ตัดสินที่ปัจเจกแต่ละคนนั้นมีไม่เหมือนกัน และกระบวนการคิดใคร่ครวญไตร่ตรองที่เกิดขึ้นภายในใจออกมาเป็นการตัดสินนั้นก็ไม่สามารถอธิบายออกมาเป็นโครงสร้างหรือมีสูตรสำเร็จตายตัวได้ ในขณะที่ สำหรับค่านักการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของความสามารถของมนุษย์ที่จะตัดสินสิ่งต่างๆ (The power of judgment) บนฐานของการสะท้อนกับจิตและความรู้สึกซึ่งมนุษย์ทุกคนต่างก็มีเหมือนกัน และไม่ใช่ว่าเรื่องของคุณลักษณะหรือคุณธรรมเฉพาะตัวบุคคล อีกทั้งมันยังได้แสดงให้เห็นถึงเสรีภาพ (freedom) ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนอีกด้วย

แน่นอนว่า ความรู้สึกที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นเรื่องอัตวิสัยที่อาจจะแตกต่างกันได้ในแต่ละบุคคล เช่น เมื่อพบเห็นดอกไม้พันธุ์หนึ่ง คนๆ หนึ่งอาจจะรู้สึกชอบแล้วตัดสินมันว่างาม ในขณะที่อีกคนหนึ่งอาจไม่ได้รู้สึกและตัดสินเช่นนั้น แต่ประเด็นที่สำคัญในการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์ของค่านักก็คือ ถึงแม้ว่าเราจะตัดสินต่อสิ่งที่เรารับรู้ต่างกัน แต่เราทุกคนในฐานะมนุษย์ซึ่งมีความสามารถในการสื่อสาร (the universal communicability) เหมือนกันก็สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเพื่อให้คนอื่นที่อยู่ร่วมกันกับเราเข้าใจถึงสภาวะจิต (mental state) ของเราที่เกิดขึ้นเมื่อรับรู้สิ่งต่างๆ ได้หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เราสามารถแสดงความคิดเห็นเพื่อให้คนอื่นทราบว่าการตัดสินต่อความงามของเรานั้นเป็นอย่างไรได้ แม้ว่าการตัดสินที่มีอาจจะแตกต่างกันก็ตาม (Kant, 1987, pp. 61-64)

ด้วยอิทธิพลจากค่านิยม เมื่อต้องพิจารณาถึงปริมณฑลของการเมือง เลียวทาร์ดจึงเรียกการตัดสินที่เกิดขึ้นในปริมณฑลนี้ว่า การตัดสินเชิงการเมือง (political judgment) กล่าวคือ เราในฐานะสมาชิกของชุมชนทางการเมือง เมื่อได้รับรู้ถึงเหตุการณ์ต่างๆ (events) ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นี้แล้ว ก็เกิดการตัดสินต่อเหตุการณ์นั้นๆ ด้วยเกณฑ์การตัดสินของตนเอง และเกิดการสะท้อนเป็นความรู้สึกบางอย่างออกมา และด้วยความสามารถในการสื่อสาร เราจึงสามารถที่จะสื่อสาร แสดงความคิดเห็นหรือจุดยืนของตนเองเพื่อให้คนอื่นได้รับรู้ได้ว่าเราตัดสิน รู้สึกหรือมองเหตุการณ์นั้นๆ อย่างไร

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์ของค่านิยมจะเป็นอิทธิพลสำคัญต่อการตัดสินเชิงการเมืองของเลียวทาร์ด แต่ความคิดของทั้งสองก็มีความแตกต่างที่สำคัญซึ่งมีผลต่อการทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องความยุติธรรมของเลียวทาร์ด ด้วย กล่าวคือ สำหรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์นั้น มันสามารถนำไปสู่การมีความเข้าใจที่แบ่งปันร่วมกัน (sensus communis) ได้ เพราะเมื่อมีการแลกเปลี่ยนสื่อสารกันแล้ว เราก็สามารถแบ่งปันความเข้าใจที่มีต่อกันและกันและเห็นสิ่งต่างๆ จากมุมมองของคนอื่นได้ (Kant, 1987, pp. 159-162)

โดยสิ่งที่ได้ตามมาก็คือ การที่เราพอรับรู้ได้ถึงอุดมคติของความงาม (The ideal of the beautiful) แม้ว่าตัวความงาม (the beautiful) เองนั้นจะเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถคิดถึงได้ (unthinkable) ก็ตาม ซึ่งนั่นก็เพราะว่าการตัดสินต่อความงามซึ่งเป็นเอกเทศที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งนั้นเป็นแบบอย่าง (exemplary) หรือเสี้ยวส่วนหนึ่งของความงาม (the beautiful) ที่มีอยู่ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่าความงามนั้นได้เผยแสดงตัวมันเองออกมาให้เราได้รับรู้ทุกครั้งผ่านการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์ที่เราพบกับสิ่งต่างๆ (Kant, 1987, pp. 79-81)

ในขณะที่การตัดสินเชิงการเมืองนั้นแตกต่างออกไป กล่าวคือ เลียวทาร์ดนั้นเห็นว่า เราไม่สามารถมีความเข้าใจร่วมกันได้ ("There cannot be sensus

communis.') (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 14) เพราะมันเป็นเรื่องของความแตกต่างหลากหลายของผู้คน ที่สมาชิกของชุมชนทางการเมืองแต่ละคนนั้นมีเงื่อนไขต่างๆ ของชีวิตที่แตกต่างกันจนทำให้พวกเขามีการตัดสินใจและความเข้าใจต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดในปริบทของการเมืองที่ไม่เหมือนกัน และเมื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกันแล้ว มันจึงเกิดเป็นการโต้เถียงหรือวิวาทะ (dispute) ที่ไม่มีทางจะจบหรือหาข้อสรุปที่ลงตัวได้ มากกว่าที่จะนำไปความเข้าใจที่มีร่วมกันหรือความเห็นพ้องต้องกัน

แต่ถึงอย่างนั้น มันก็ไม่ได้หมายความว่าเมื่อเราไม่สามารถหาข้อสรุปให้กับวิวาทะได้แล้ว ความยุติธรรมก็จะไม่มีอยู่หรือไม่สามารถเข้าถึงได้เสียเลยจนทำให้การตอบโจทก์เรื่องความยุติธรรมนั้นเป็นไปได้ ทั้งนี้ สำหรับเลียวทาร์ดแล้ว ความยุติธรรมยังคงมีอยู่ แต่มันก็ดำรงอยู่ในสถานะเช่นเดียวกับความงาม นั่นก็คือ มันมีสถานะเป็น 'idea' กล่าวคือ มันเป็นสิ่งที่ไม่สามารถนิยามหรือกำหนดได้ เพราะมันอยู่พ้นหรือเกินไปจากความสามารถในการทำความเข้าใจของมนุษย์ และไม่มีภาษาหรือมโนทัศน์ที่เราใช้ใดๆ ที่จะมาตีกรอบให้คำจำกัดความหรือให้ความหมายได้ตรงตามที่มันเป็นจริงๆ ได้ แต่มันก็จะเปิดเผยตัวมันเองออกมาให้เรารับรู้เมื่อการตัดสินเชิงการเมืองเกิดขึ้นแต่ละครั้ง ดังนั้น ความยุติธรรมในตัวมันเองจึงเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถที่จะเข้าใจหรือกำหนดนิยามความหมายที่ชัดเจนตายตัวให้มันได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น นี่ก็คือจุดยืนของเลียวทาร์ดต่อปัญหาความยุติธรรมที่มองความยุติธรรมว่าเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือหรือเกินกว่าที่หลักเกณฑ์ คำอธิบายหรือทฤษฎีชุดหนึ่งชุดใดจะนิยามหรือกำหนดความหมายความเข้าใจของมันได้ ในขณะที่สมาชิกของชุมชนทางการเมืองทุกคนก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเป็นผู้ตัดสินต่อเหตุการณ์ต่างๆ มีเกิดขึ้นจากจุดยืนและมุมมองของตัวเองว่าเป็นอย่างไรบนฐานของเกณฑ์การตัดสินที่มีอยู่มากมาย และก็แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างนั้น โดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่จริงแท้หนึ่งเดียวที่จะตัดสินว่าความเห็นของใครผิดหรือถูกต้องมาคอยกำกับ ที่เป็น

เช่นนี้ก็คือเพราะว่า ในทัศนะของเขานั้น ปริมาณของการเมืองหรือพื้นที่สาธารณะที่เรายู่อรว่มกันนั้นคือพื้นที่ของการปะทะขัดแย้งของการตัดสินบนฐานของความคิดเห็น ไม่ใช่บนฐานของความจริง ('...we are always in judgments of opinions and not in judgments of truth.') (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 28)

และเช่นเดียวกันกับกรณีของการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ความงามจะเปิดเผยตัวมันเองออกมาผ่านการตัดสินต่อความงามแต่ละครั้ง ในการตัดสินเชิงการเมืองนั้น ความยุติธรรมก็จะเผยตัวมันเองออกมาเมื่อมีการตัดสินที่เป็นธรรมเกิดขึ้น ดังนั้น เพื่อตอบโจทยปัญหาความยุติธรรมภายใต้กรอบคิดเช่นนี้ เป้าหมายหรือภารกิจที่สำคัญจึงเป็นการเปิดความเป็นไปได้ให้กับการตัดสินที่เป็นธรรมให้เกิดขึ้น แต่คำถามที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ การตัดสินที่เป็นธรรมและไม่เป็นธรรมนั้นคืออะไร แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่ามันเป็นเช่นนั้น

ความไม่เป็นธรรมและปฏิบัติการของระเบียบทางภาษา

ในการทำความเข้าใจว่าการตัดสินหนึ่งๆ นั้นเป็นธรรมหรือไม่อย่างไร เราจำเป็นที่จะต้องเข้าใจเสียก่อนว่าที่มาของการตัดสินนั้นมาจากความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ที่เรามีอยู่เป็นพื้นฐานก่อนมีการตัดสินซึ่งมันทำให้เราเกณฑ์การตัดสินต่อสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน ซึ่งสำหรับเลียวทาร์ดแล้ว ความเข้าใจพื้นฐานนี้อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นเงื่อนไขที่มีก่อน (pre-conditions) ของการตัดสินหรือเป็นการตัดสินก่อนการตัดสิน (pre-judgment) ซึ่งเป็นผลของปฏิบัติการของระเบียบทางภาษา โดยมุมมองเช่นนี้นั้นเป็นผลมาจากอิทธิพลจากงานของนักปรัชญาภาษาคนสำคัญที่มีต่อเขาอย่างลุดวิก วิตต์เกินสไตน์ (Ludwig Wittgenstein) ในงานชื่อ *Philosophical Investigations*

โดยในงานชิ้นนี้วิตต์เกินสไตน์ได้เสนอความคิดเรื่องเกมทางภาษา (language-game) ซึ่งเป็นมุมมองต่อภาษาว่ามีลักษณะเหมือนกับเกม (game)

กล่าวคือ เกมนั้นมีกฎ (rule) กำกับการเล่นว่าจะต้องเล่นอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น เกมหมากรุกที่มีกติกาบอกว่าผู้เล่นทั้งสองจะต้องสลับการเดินหมาก ตัวหมากแต่ละชนิดจะมีรูปแบบการเดินอย่างไร และการชนะหรือจบเกมส์จะต้องทำอย่างไร โดยเกมที่แตกต่างกันก็จะมีชุดของกฎที่แตกต่างกันไป ซึ่งเราก็จะต้องเรียนรู้หรือเข้าใจกฎเหล่านั้นเพื่อที่จะสามารถเล่นมันกับคนอื่นได้ ในทัศนะของวิตต์เกนสไตน์ ตัวภาษานั้นก็ไม่ต่างกัน หมายความว่า ภาษาจะถูกใช้เพื่อสื่อสารหรือสื่อความระหว่างมนุษย์ อย่างไรก็ตามก็ขึ้นอยู่กับกฎที่กำกับภาษานั้น ๆ อยู่ ซึ่งนี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมเขาจึงเรียกมันว่า เกมทางภาษา

จากมุมมองนี้ ความหมายของคำหรือประโยคต่างๆ รวมไปถึงการสื่อสารหรือสื่อความหมายระหว่างเรากับคนอื่นจะมีอยู่และเป็นไปได้ได้อย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับกฎที่กำกับเกมทางภาษาที่เราเล่นอยู่ ซึ่งถ้าหากทั้งสองฝ่ายนั้นเล่นอยู่ในเกมทางภาษาเดียวกันการสื่อความหมายและความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ที่ตรงกันก็จะเป็นไปได้ ดังนั้นหากเราต้องการทำความเข้าใจภาษาๆ หนึ่ง เราก็จะต้องทำผ่านการเรียนรู้กฎของเกมทางภาษานั้นๆ

ทั้งนี้ เพราะวิตต์เกนสไตน์นั้นไม่เห็นด้วยกับมุมมองต่อภาษาแบบที่เห็นว่าการสัมพันธ์ของคำ (words) และสิ่งต่างๆ (things) นั้นเป็นไปอย่างตรงไปตรงมาก กล่าวคือ เขาไม่เห็นด้วยว่าคำๆ หนึ่งที่เราเอ่ยอ้างขึ้นมา นั้นมันมีความหมาย (meaning) ที่แน่นอนตายตัวติดอยู่กับตัวมันมาอยู่แล้วตั้งแต่แรกเริ่ม หากแต่คำๆ หนึ่งนั้นสามารถมีความหมายได้มากมายหลายแบบขึ้นอยู่กับการใช้ภาษา เช่น เมื่อพูดคำว่า “น้ำ” มันอาจมีความหมายเป็นคำสั่งที่สั่งให้ผู้ฟังนำสิ่งของมาให้แก่ผู้พูด อาจเป็นคำร้องขอที่ผู้พูดร้องขอบางอย่างจากคนที่เป็นผู้ฟัง หรืออาจมันเป็นคำเตือนต่อผู้ฟังให้ระวังทางเดิน เป็นต้น จึงทำให้คำว่า “น้ำ” ไม่ได้มีความหมายถึงน้ำที่เป็นวัตถุอย่างหนึ่งหรือสื่อสารที่มีองค์ประกอบทางเคมีเฉพาะแบบหนึ่งแค่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีความหมายที่ขึ้นอยู่กับ

กับบริบทและการใช้งานของมัน ('The meaning of a word is its use in language.') (Wittgenstein, 2009, p. 25) และทำความเข้าใจภาษาและการใช้ภาษานั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

เลียวทาร์ดนั้นรับเอาความคิดนี้ของวิตต์เกินสไตน์มาปรับใช้เป็นประจำเป็นระเบียบทางภาษาในฐานะวิธีวิทยาในการทำความเข้าใจปัญหาความยุติธรรมและอธิบายถึงสิ่งที่ไม่เป็นธรรม โดยมีความแตกต่างจากวิตต์เกินสไตน์อยู่สองประการ โดยประการแรกคือสำหรับวิตต์เกินสไตน์แล้ว ความคิดเรื่องเกมทางภาษานั้นมีเป้าหมายอยู่การทำทำความเข้าใจภาษา หรือถ้าพูดให้ชัดเจนในภาษาของเขาเองก็คือ กฎของเกมทางภาษา เพื่อนำไปสู่การตอบโจทยว่าด้วยการกำหนดความหมายความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ว่าเป็นและมีอยู่อย่างไร และการที่มนุษย์ต่างยึดโยงตัวเองเข้ากับความหมายของสิ่งต่างๆ ตลอดจนยึดถือว่าจะอะไรเป็นความจริงนั้นเป็นไปได้อย่างไร หรือวางอยู่บนเงื่อนไขอะไร ซึ่งในอีกนัยหนึ่ง มันก็คือโจทย์ทางอภิปรัชญาซึ่งว่าด้วยความจริง (truth) นั้นเอง ในขณะที่เลียวทาร์ดนั้นเป็นโจทย์ปัญหาความยุติธรรม ความแตกต่างหลายหลายซึ่งเป็นเรื่องในปริมณฑลของการเมืองอย่างที่ได้กล่าวไปแล้ว

ความแตกต่างอีกประการระหว่างเกมทางภาษาของวิตต์เกินสไตน์และระเบียบทางภาษาของเลียวทาร์ดก็คือสำหรับวิตต์เกินสไตน์ การขบคิดในประเด็นปัญหาเรื่องภาษานั้นได้นำไปสู่ความเข้าใจเรื่องรูปแบบการใช้ชีวิต (a form of life) ในความหมายที่ว่า การเรียนรู้กฎของเกมส่ทางภาษานั้นจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับการใช้ชีวิต เพราะมนุษย์คนหนึ่งเริ่มต้นการเรียนรู้ภาษาตั้งแต่เมื่อเขาเกิดมา โดยเขาต้องเรียนรู้มันคนอื่นที่อยู่รอบตัว ผ่านการฟังและการสังเกตว่าพวกเขาใช้ภาษากันอย่างไร เช่น เรียกสิ่งต่างๆ ด้วยชื่ออะไร ใช้คำว่าอะไรในการแทนจำนวนต่างๆ และพวกเขาใช้สัญลักษณ์อะไรในการเขียนแทนค่าหรือจำนวนเหล่านั้น และเมื่อเขาเติบโตขึ้นกระบวนเหล่านี้พัฒนามากขึ้น จากการเรียนรู้ความหมายของคำต่างๆ ก็มาสู่ความเข้าใจที่มีต่อตัวเองและโลกที่อาศัยอยู่ จากคำๆ หนึ่งมาสู่ความเข้าใจต่อไวยากรณ์หรือโครงสร้างประโยค

นำมาสู่การแสดงออกหรือการกระทำ (act) บางอย่าง นั่นคือการใช้ภาษาพูดคุยสื่อสารกับคนอื่น ซึ่งสิ่งเหล่านั้นเป็นกระบวนการดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ตามการใช้ชีวิตของคนแต่ละคน ดังที่วิตต์เกินสไตน์กล่าวเอาไว้ว่า “การพูดหรือการใช้ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหรือรูปแบบการใช้ชีวิต” ('...the speaking of language is part of an activity, or of a form of life.') (Wittgenstein, 2009, pp. 14-15)

ขณะที่ระเบียบทางภาษาซึ่งเป็นวิธีวิทยาของเลียวทาร์ดนั้น นำไปสู่ความเข้าใจถึงสถานะความเป็นจริงของปริณิถนทางการเมือง โดยเขาชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างหลากหลายของความคิดเห็นหรือการที่เรามีการตัดสินใจทางการเมืองที่ไม่เหมือนกัน จนทำให้เกิดเป็นการโต้เถียงหรือวิวาทะนั้น เป็นผลมาจากปฏิบัติของระเบียบทางภาษาที่กำหนดความหมายความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ที่ต่างชุดกัน โดยเราจะสังกัดอยู่ในระเบียบชุดใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ในชีวิต เช่น สังคมที่เราเกิดและเติบโต ขนบธรรมเนียมที่เราและคนในชุมชนยึดถือปฏิบัติ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษา ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็ทำให้เรามีความเข้าใจต่อโลกและคุณค่าต่างๆ รวมไปถึงตัวเราเองตลอดจนมีเป้าหมายของชีวิตที่แตกต่างกัน และความแตกต่างของความเข้าใจเหล่านี้เองที่ทำให้เรามีเงื่อนไขที่มาก่อนการตัดสินใจไม่เหมือนกัน

ในแง่นี้ หากจะพูดอีกแบบสรุปก็คือ มันเป็นความแตกต่างหลากหลายของระเบียบทางภาษาผู้คนสังกัดอยู่ต่างกัน ซึ่งปฏิบัติการของมันที่ทำงานควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตของผู้คนก็ได้ทำให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานตลอดจนการตัดสินใจต่อสิ่งต่างๆ ที่ไม่เหมือนกัน โดยเลียวทาร์ดนั้นมองว่า ระเบียบทางภาษาแต่ละชุดนั้นมีสถานะเท่าเทียมกันในฐานะระเบียบชุดหนึ่งๆ ไม่สามารถเทียบกัน (incommensurable) หรือลดทอนลงไปเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบชุดอื่นชุดใดได้ และที่สำคัญก็คือ ไม่มีระเบียบทางภาษาชุดใดที่สามารถสถาปนาสิ่งที่เป็นความจริงสูงสุดหรือหลักเกณฑ์ซึ่งเป็นมาตรฐานในทุกกรณีได้

แต่ถ้าหากเป็นเช่นนั้น แล้วปัญหาความยุติธรรมและความไม่เป็นธรรมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร คำตอบของคำถามนี้อยู่ที่กรณีตัวอย่างที่เลี้ยวทวนรถขึ้นมาในงาน *The Differend: Phrases in Dispute* นั่นคือ กรณีของการปฏิเสธการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (holocaust denial) ของโรแบร์ โฟริสซง (Robert Faurisson) ที่ได้ตีพิมพ์ข้อเขียนจำนวนหนึ่งซึ่งได้ตั้งคำถามกับหลักฐานและคำบอกเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำของนาซีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และประเด็นที่ทำให้เขาถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมากคือ การแสดงจุดยืนที่เชื่อว่าห้องรมแก๊ส (a gas chamber) ที่ใช้สำหรับสังหารหมู่นั้นไม่มีอยู่จริง โดยอ้างเหตุผลว่าเพราะไม่มีพยานที่รู้เห็นด้วยตาของตัวเองในขณะที่มันกำลังทำงานอยู่ (Lyotard, 1988, p. 3)

โดยเขาชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมที่เหยื่อจากเหตุการณ์นี้ได้รับ นั่นคือ นอกเหนือจากการต้องเผชิญกับการถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ การถูกละเมิดสิทธิทางร่างกายและสิทธิในการมีชีวิตในขณะที่เหตุการณ์กำลังเกิดขึ้นแล้ว พวกเขายังต้องประสบปัญหาในการพิสูจน์เหตุการณ์ดังกล่าวในเชิงประจักษ์หลังจากที่พวกเขารอดชีวิตมาด้วย กล่าวคือ การเอาผิดอาชญากรที่กระทำเหตุการณ์นี้ต้องทำด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (litigation) พวกเขาจึงต้องเป็นโจทก์และฟ้องร้องต่ออาชญากรเหล่านั้น แต่ด้วยรูปแบบและขั้นตอนของกระบวนการที่เป็นภาระของฝ่ายผู้ถูกระทำที่จะต้องพิสูจน์ให้เป็นที่ประจักษ์ว่าพวกเขาถูกระทำเช่นนั้นจริงแล้วจึงจะสามารถตัดสินได้ว่าฝ่ายจำเลยผู้ถูกฟ้องนั้นมีความผิดจริง ก็ทำให้พวกเขาต้องประสบกับความยากลำบากในการพิสูจน์ เพราะมันแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยที่จะมีพยานซึ่งรู้เห็นถึงห้องรมแก๊สและการทำงานของมันด้วยตาตัวเองแล้วยังสามารถรอดชีวิตมาเข้าร่วมในกระบวนการได้ พวกเขาทั้งหมดย่อมต้องเสียชีวิตลงด้วยแก๊สแล้วเมื่อพวกเขาพบเห็นและสัมผัสมันด้วยตัวเอง

นี่คือปมปัญหาที่กระบวนการทางกฎหมายซึ่งมีเป้าหมายเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้กับเหยื่อกลับกลายเป็นปัญหาเสียเอง เพราะด้วยหลักเกณฑ์และวิถีปฏิบัติ

ของมันที่ปฏิเสธและผลักความรับผิดชอบในการพิสูจน์ความจริงให้แก่โจทก์ (Reality is always the plaintiff's responsibility.) (Lyotard, 1988, pp. 8-9) โจทก์จึงต้องปฏิบัติตามรูปแบบขั้นตอนที่เฉพาะเจาะจง เช่น จะต้องมีการนำเสนอพยานหลักฐานที่หนักแน่นและคงเส้นคงวามากพอ จะต้องฟ้องร้องตามฐานความผิดที่มีอยู่บัญญัติหรือตัวบทกฎหมาย เป็นต้น ในขณะที่ผู้ถูกกล่าวหา นั้นได้เปรียบกว่ามาก เพราะสิ่งที่เขาต้องทำมีสิ่งเดียวก็คือปกป้องตัวเองด้วยการโต้แย้งพยานหลักฐานและคำให้การของพยานด้วยตัวอย่างแย้งหรือพยานหลักฐานของฝ่ายตัวเอง และก็ยังถูกไม่นับว่าเป็นผู้กระทำความผิดหากยังไม่มีการพิพากษา

แต่ด้วยหลักเกณฑ์ของกระบวนการทางกฎหมายเช่นนี้ เหยื่อจึงถูกทำให้เจ็บ เพราะพวกเขาไม่สามารถพูดหรือสื่อสารถึงความหมายตามที่ต้องการได้ ในทัศนะของเลียวทาร์ด นี่คือปัญหาของปฏิบัติการของระเบียบที่ต่างชุดกัน ที่เมื่อเข้ามาปะทะกันแล้วกลับมีระเบียบชุดหนึ่งที่ขึ้นมามีอิทธิพลเหนือกว่าแล้วบังคับผู้คนที่สังกัดอยู่ในระเบียบอีกชุดว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร ความคิดเห็นหรือสิ่งที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจึงจะถูกยอมรับว่าถูกต้องหรือเป็นเช่นนั้นจริง ซึ่งถ้าหากไม่สามารถปฏิบัติตามได้แล้ว สิ่งที่พวกเขาต้องการจะสื่อสารนั้นก็จะถูกตัดสินว่าไม่ถูกต้องหรือไม่มีที่น่าเชื่อถือ นั่นคือ ระเบียบชุดที่โพรสิสขงสังกัดนั้นทำให้การนิยามหรือพิสูจน์ว่าอะไรเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้องน่าเชื่อถือจะต้องดำเนินไปบนหลักเกณฑ์เชิงประจักษ์ ในขณะที่เหยื่อจากเหตุการณ์ซึ่งอยู่ในระเบียบอีกชุดหนึ่งซึ่งก็มีหลักเกณฑ์ในการพิสูจน์ของเท็จจริงของตัวเอง แต่กลับต้องถูกบังคับให้ใช้หลักเกณฑ์ของระเบียบชุดอื่น และถึงแม้ว่าการตัดสินคดีความจะจบลงไปได้ แต่ความขัดแย้งระหว่างระเบียบทางภาษาที่แตกต่างกันนี้ก็ไม่มีทางที่จะลจรอยหรือทำให้จบลงได้ เพราะต่างฝ่ายนั้นก็ยังคงสังกัดอยู่ในระเบียบทางภาษาของตัวเอง ซึ่งเลียวทาร์ดเรียกความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่ไม่ลงรอยนี้ว่า “*differend*” (Lyotard, 1988, p. 9)

ดังนั้น ความไม่เป็นธรรมในที่นี้จึงหมายถึงการที่ความสามารถและความ เป็นไปได้ที่จะใช้ภาษาเพื่อสื่อสารถูกพรากไป จนทำให้ความคิดเห็นหรือทัศนคติที่จะ แสดงออกมานั้นมีข้อจำกัด ทั้งในแง่ที่ว่าไม่สามารถที่จะสื่อความหมายได้ตามที่ต้องการ ไล่ไปจนถึงไม่สามารถที่จะแสดงหรือสื่อความหมายที่ต้องการออกมาได้เลย

การสนทนาและความเป็นไปได้ของความยุติธรรม

จากปัญหาความไม่เป็นธรรมบนฐานของความขัดแย้งของระเบียบทางภาษา ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น เลียวทาร์ดจึงได้เสนอว่าสิ่งที่เป็นเดิมพันสำคัญในวรรณกรรม ปรัชญาและการเมืองก็คือเป็นพยานให้กับความขัดแย้งที่ไม่ลงรอยนี้ ด้วยการหาหนทาง ให้กับฝ่ายที่ถูกทำให้เจียบ ('What is at stake in a literature, in philosophy, in a politics perhaps, is to bear witness to the differend by finding idioms for them') (Lyotard, 1988, p. 13) เพื่อที่พวกเขาจะได้มีความสามารถและหนทางที่จะ พุดหรือแสดงความคิดเห็นอีกครั้งหนึ่ง

โดยการหาหนทางที่ว่านี้ก็คือหมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎของระเบียบ ทางภาษาที่เป็นเงื่อนไขของการตัดสิน ตลอดจนการสร้างกฎของระเบียบทางภาษา ขึ้นมาใหม่ ซึ่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นใหม่ที่น่าจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรา แลเห็นถึงปัญหาและข้อจำกัดของระเบียบทางภาษาที่เราสังกัดอยู่เสียก่อน แต่คำถามก็ คือเราจะสามารถและเห็นถึงข้อจำกัดที่มีได้อย่างไร ในเมื่อความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ของ เรา รวมไปถึงการตัดสินต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดในปริมณฑลของการเมืองของเรา ก็ เป็นและดำเนินไปอย่างที่มีนเป็นอยู่เสมอ

คำตอบต่อคำถามนี้ก็คือ เราสามารถและเห็นถึงข้อจำกัดของระเบียบทาง ภาษาที่เราสังกัดอยู่ก็ต่อเมื่อเราสนทนากับคนอื่น กล่าวคือ ในการสนทนานั้น เมื่อเรา ต้องตอบสนองต่อความคิดเห็นหรือคำถามของคู่สนทนาที่ดำเนินไปอย่างไร้กรอบและ

เป็นสถานะที่เปิดกว้าง (open end) เราจะได้รับรู้ถึงทัศนะและมุมมองอื่นๆ ที่แตกต่างจากเรา ซึ่งความแตกต่างของทัศนะเหล่านี้คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งๆ เดียวนั้นสามารถที่จะเปิดเผยตัวมันเองต่อเราและคนอื่นในแง่มุมที่แตกต่างกันไปได้มากมาย และการที่เราจะตัดสินใจสิ่งๆ หนึ่งจากความเข้าใจตลอดจนทัศนะหรือมุมมองของเราคนเดียวแล้วถือว่ามันเป็นสิ่งที่ถูกต้องสูงสุดนั้นเป็นการทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น และมันไม่ใช่สิ่งที่ควรปฏิบัติเมื่อเราต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น ในขณะเดียวกัน ทัศนะหรือความคิดเห็นของคนอื่นที่ถูกแสดงออกมานั้นก็เป็นสิ่งที่สะท้อนกลับ มาเป็นคำถามและการวิพากษ์ต่อระเบียบทางภาษาที่เราสังกัดอยู่ได้ด้วยเช่นกันว่า ความเข้าใจที่เรามีต่อสิ่งต่างๆ นั้น อาจไม่ถูกต้องหรือครอบคลุมความหมายของสิ่งนั้นๆ ทั้งหมด หากแต่ยังสามารถปรับปรุงเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงความเข้าใจที่มีให้ถูกต้องหรือมีมากขึ้นได้

ดังนั้น เลียวทาร์ดจึงเสนอแนวคิดเรื่องความยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วยความยุติธรรมสองประเภท คือ ประเภทแรก ความยุติธรรมที่ถูกอธิบายความหมายบนฐานของระเบียบทางภาษาชุดต่างๆ ซึ่งมีหลักเกณฑ์กำกับการทำงานเข้าใจ การประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปในแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งเมื่อมีคำอธิบายอยู่หลากหลายแบบบนฐานของระเบียบทางภาษาหลากหลายชุด มันก็ส่งผลทำให้ความยุติธรรมนั้นถูกอธิบายและมีความหมายที่หลากหลายตามไปด้วย และเลียวทาร์ดเรียกความหลากหลายของการทำความเข้าใจความยุติธรรมนี้ว่า ความหลากหลายของความยุติธรรม (a multiplicity of justices) ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในชุมชนทางการเมืองนั้นไม่ได้ยอมรับหรือเห็นพ้องต้องกันในทฤษฎีหรือคำอธิบายต่อความยุติธรรมหนึ่งเดียว และความยุติธรรมอีกประเภทหนึ่งก็คือ ความยุติธรรมที่เราไม่สามารถพูดถึง อธิบาย ตลอดจนสื่อสารและทำความเข้าใจได้ผ่านภาษา ความยุติธรรมประเภทนี้เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถกำหนดหรือตีกรอบความหมายความเข้าใจให้กับมันได้ แต่เราสามารถรับรู้มันได้ในลักษณะของ 'Idea' ซึ่งมันจะทำหน้าที่วางกรอบให้กับความยุติธรรมประเภทแรกเพื่อให้ระเบียบทางภาษาและการตัดสินใจเชิงการเมืองที่เกิดขึ้นนั้นได้เห็นชัดจำกัดของตัวเอง และเป็น

ช่องว่างหรือรอยแยกที่คอยแยกกันระเบียบแต่ละชุดออกจากกัน เพื่อให้มันยังคงเป็นตัวของตัวเองและไม่ถูกละเมิดโดยระเบียบชุดอื่น ซึ่งเลียวทาร์ดเรียกความยุติธรรมประเภทนี้ว่า ความยุติธรรมของความแตกต่างหลากหลาย (the justice of multiplicity) (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 100)

ซึ่งถ้าหากเราจะเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของความยุติธรรมทั้งสองประเภทนี้ให้เห็นภาพชัดเจนเป็นรูปธรรมสำหรับผู้เขียนแล้ว มันก็เปรียบได้กับความสัมพันธ์ของอากาศและต้นไม้ ที่ระเบียบทางภาษาแต่ละชุดนั้นเหมือนกับต้นไม้ที่เติบโตขึ้นตามกาลเวลา ดังเช่นมนุษย์ที่ใช้ชีวิตในโลกไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ทำความเข้าใจความหมายของความยุติธรรม ตลอดจนตอบกับตัวเองได้ว่าเขาจะต้องดำเนินชีวิตไปอย่างไร ขณะที่ความยุติธรรมของความแตกต่างหลากหลายนั้นก็เปรียบเหมือนอากาศที่ในตัวของมันเองนั้นว่างเปล่าโปร่งใส ราวกับไม่มีเนื้อหาให้จับต้อง แต่มันกลับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะของเงื่อนไขปัจจัยที่หล่อเลี้ยงต้นไม้ทุกต้นยังคงดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นตัวของตัวเอง และแยกกันไม่ให้อันอยู่ชิดติดกันจนเกิดการปะทะหรือความรุนแรงขึ้น ดังเช่นยุติธรรมของความแตกต่างหลากหลายที่คอยทำหน้าที่เป็นช่องที่เว้นว่างและกันระเบียบทางภาษาแต่ละชุดไม่ให้ละเมิดหรือทำความรุนแรงต่อกัน ซึ่งถ้าหากพิจารณาแล้ว คุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของความยุติธรรมของความแตกต่างหลากหลายก็คือ มันเป็นการแยกกันและการเชื่อมต่อความหลากหลายของความยุติธรรมที่ถูกเข้าใจอย่างหลากหลายไปในเวลาเดียวกัน และทำให้เรายังคงอยู่ร่วมกันได้แม้ว่าเราจะมีใจต่อคุณค่านี้ ตลอดจนความคิดต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปริณิณของการเมืองไม่เหมือนกันก็ตาม

เมื่อกลับมาพิจารณาปัญหาที่กล่าวมาในตอนต้นด้วยแนวคิดนี้ เราก็จะพบได้ว่าข้อเสนอด้านความยุติธรรมทั้งหลายนั้นอาจเป็นเพียงตัวอย่างหรือส่วนเสี้ยวหนึ่งของความยุติธรรมที่เปิดเผยตัวมันเองต่อผู้เขียนคนนั้นๆ และความยุติธรรมที่แท้จริงนั้นก็ก็เป็นสิ่งที่อยู่เหนือเกินไปกว่าที่ภาษาและคำอธิบายใดจะกำหนดนิยามความหมายให้

มันได้ ดังนั้นการยึดถือในคำอธิบายต่อความหมายหรือเกณฑ์การตัดสินเพียงชุดเดียว นั้นจึงเป็นการทำความเข้าใจความยุติธรรมที่เดินไปผิดทาง ในทางกลับกัน สิ่งที่เราควร จะปฏิบัติก็คือ การกลับมาพิจารณาถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้คนและความ เข้าใจที่พวกเขา มี แล้วพยายามเปิดพื้นที่ให้กับความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้นให้ได้ พุดแสดงความคิดเห็นและการตัดสินเชิงการเมืองของตัวเองออกมาผ่านการสนทนากับ พวกเขา ตลอดจนสะท้อนกลับมาเป็นคำถามต่อตัวเราเองว่าเกณฑ์การตัดสินที่เราใช้ ตัดสินสิ่งต่างๆ และระเบียบทางภาษาที่เราสังกัดนั้นได้เปิดพื้นที่ให้ความแตกต่าง หลากหลายเหล่านั้นมากพอหรือเป็นธรรมหรือไม่ อย่างไร ซึ่งถ้าหากไม่แล้ว เราจะทำ ให้มันเป็นธรรมมากขึ้นได้อย่างไร เพื่อนำเราไปสู่การปรับปรุงตลอดจนสร้างระเบียบ ทางภาษาชุดใหม่ขึ้น โดยมีความยุติธรรมของความแตกต่างหลากหลายเป็นความคิดที่ คอยนำทาง (guiding idea) ให้กับปรับปรุงของเราว่าจะต้องเป็นไปเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับ ความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งแต่ละคนนั้นก็จะต้องทำมันในแบบของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ในท้ายที่สุด การสนทนาและวิพากษ์ที่เกิดขึ้นอาจจะไม่ได้ นำไปสู่จุดจบหรือบทสรุปที่ว่าความยุติธรรมคืออะไร และก็ยังไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนเป็น สูตรสำเร็จว่าเราจะอยู่ร่วมกันอย่างไร แต่อย่างน้อยที่สุด มันก็คือการเปิดพื้นที่ให้เราทุกคนได้ใช้เสรีภาพ แสดงความคิดเห็นและจุดยืนของตัวเองออกมาได้ว่าเรารู้สึกและ ตัดสินสิ่งที่สัมผัสรับรู้อย่างไร อีกทั้งมันยังแสดงให้เห็นถึงภาวะและความรับผิดชอบที่ พวกเราทุกคนในฐานะสมาชิกของชุมชนทางการเมืองมีต่อกันและกัน ที่เราจะรับฟัง ความคิดเห็นและรับรู้จุดยืนของคนอื่น รวมถึงเคารพและยอมรับต่อความแตกต่างความ หลากหลายของความคิดเห็นเหล่านั้น

นั่นก็เป็นเพราะว่า การสนทนานั้นได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เรามี กับคนอื่นในพื้นที่การเมือง และทำให้ตระหนักว่าเราจะต้องอยู่ร่วมกันกับคนอื่นที่ แตกต่างจากเรา และไม่มีความจริงที่เป็นสารัตถะใดที่เราจะใช้เป็นจุดอ้างอิงสำหรับการ ตัดสินของเราได้ และก็เพราะมันเป็นเช่นนั้น ก็เพื่อให้เกิดสภาวะปลายเปิด ที่เราจะต้อง

พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันไปเรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด ซึ่งการกระทำเช่นนี้ ก็คือตอกย้ำและยืนยันกับเราและคนอื่นว่าพวกเรานั้นยังคงอยู่ด้วยกัน ดังความหมายตามรากศัพท์ภาษาละตินของคำว่า การสนทนา (conversation) นั่นคือ ‘conversari’ ซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกัน (to live with, to dwell with)

ดังนั้น ในการตอบโจทย์ของการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายสำหรับสำหรับฌอง-ฟร็องซัวส์ เลียวทาร์ดแล้ว สังคมหรือชุมชนทางการเมืองที่เป็นธรรมจะเป็นอย่างไร จะมีรูปร่าง หน้าตาลักษณะแบบใด มันอาจไม่ใช่สิ่งที่เราจะอธิบายได้ หรือพูดให้ถึงที่สุด บางทีมันอาจจะไม่มีสิ่งๆ ที่เรียกว่าสังคมที่เป็นธรรมเลยด้วยซ้ำไป (‘...there is no just society.’) (Lyotard and Thébaud, 1985, p. 25) แต่นั่นก็ไม่ใช่สิ่งที่ปัญหา เพราะการที่เรายังคงสนทนากันต่อและพยายามทำให้การตัดสินใจเป็นธรรมมากขึ้นต่อไปนั่นก็คือการรักษาและสานต่อชุมชนทางการเมืองอันเป็นพื้นที่ของความแตกต่างหลากหลายให้ยังคงดำเนินต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นออกมาผ่านชื่อของหนังสือ นั่นคือ ระเบียบที่เป็นธรรม หรือ “Just Gaming” และรูปแบบการนำเสนอของงานในรูปแบบการสนทนา

บทสรุป

ในทัศนะของเลียวทาร์ดนั้น ปริณทลของการเมืองหรือพื้นที่สาธารณะที่เราอยู่ร่วมกันซึ่งเต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย ดังนั้น จุดยืนต่อปัญหาความยุติธรรมของเลียวทาร์ดก็คือ เราจะต้องเปิดพื้นที่ให้กับความแตกต่างหลากหลายของการตัดสินใจเชิงการเมืองบนฐานของระเบียบทางภาษา และปกป้องมันจากการลดทอนหรือการเก็บกดปิดกั้นด้วยการปรับปรุงการตัดสินใจให้เป็นธรรมมากขึ้นอยู่เสมอ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้การตัดสินใจเชิงการเมืองและเกณฑ์การตัดสินใจชุดต่างๆ ให้ยังคงดำรงอยู่และมีที่ทางของตัวเองต่อไป และนำไปสู่การวิวาทะที่ทุกเสียงทุกความคิดเห็นได้ถูกแสดงออกมาอย่างเท่าเทียมกัน

และแม้ว่าความยุติธรรมจะเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถนิยามความหมายหรือทำความเข้าใจผ่านภาษาได้ รวมไปถึงเราเองนั้นก็ไม่สามารถล่วงรู้ได้เลยด้วยซ้ำว่ามันจะมาถึงหรือปรากฏออกมาเมื่อไหร่ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่ากรอยู่ร่วมกันจะเป็นไปไม่ได้ เพราะความจริงข้อเดียวที่น่าจะมีได้ในเรื่องนี้ ก็คือ ความจริงที่ว่าเรานั้นอยู่ร่วมกับคนอื่นมาตั้งแต่ต้นแล้ว ซึ่งเราจะตระหนักถึงความจริงข้อนี้ก็ต่อเมื่อเราสนทนากับคนอื่น ไม่ใช่การคิดใคร่ครวญอยู่เพียงคนเดียว

เอกสารอ้างอิง

- Aristotle. (1999). *Nicomachean ethics* (T. Irwin, Trans.). Indianapolis, MN: Hackett Publishing Company. (Original work published ca. 350 B.C.E).
- Kant, I. (1987). *Critique of judgment* (W.S. Pluhar, Trans.). Indianapolis, MN: Hackett Publishing Company. (Original work published in German).
- Liotard, J.-F. (1984). *The postmodern condition : a report on knowledge* (G. Bennington & B. Massumi, Trans.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. (Original work published in French).
- Liotard, J.-F. (1988). *The differend : phrases in dispute* (G.V.D. Abbeele, Trans.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. (Original work published in French).
- Liotard, J.-F. and Thébaud, J.-L. (1985). *Just gaming* (W. Godzich, Trans.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. (Original work published in French).
- Wittgenstein, L. (2009). *Philosophische Untersuchungen = Philosophical Investigations* (G. E. M. Anscombe, P. M. S. Hacker, J. Schulte, Trans.). Malden, MA: Wiley-Blackwell.